

UDK: 725.94(497.4)''1935''
329HSS

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 5. 2025.

Prihvaćeno: 5. 9. 2025.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v57i2.36584>

Spomen-ploča Janezu/Ivanu Mačeku: između politike i nacija

IVAN SMILJANIĆ

Institut za suvremenu povijest

Ljubljana, Slovenija

Ivan.Smiljanic@inz.si

U članku se analizira otkrivanje spomen-ploče građevinskom inženjeru Janezu/Ivanu Mačeku, ocu Vladka Mačeka, u njegovu rodnom selu Lesičnom u slovenskoj Štajerskoj 3. studenoga 1935. Ploča, umjetnički rad kipara Ive Kerdića, nije bila samo komemorativni izraz sjećanja na pokojnika nego i političko-propagandni projekt kojim se željela ojačati uloga Hrvatske seljačke stranke i vođe svedržavne Ujedinjene opozicije, Vladka Mačeka, među slovenskim pristašama. Svečanost otkrivanja ploče postala je politička manifestacija okupljanja narodne fronte. Slovenske novine uglavnom su bile skeptične i distancirane od događaja, a često su se i rugale slovenskom podrijetlu vođe Hrvata. Ploča je preživjela Drugi svjetski rat i sačuvana je do danas.

Ključne riječi: Janez/Ivan Maček; Vladko Maček; Hrvatska seljačka stranka; javni spomenici; kult ličnosti; Kraljevina Jugoslavija

Uvod

Povijesne veze između Slovenaca i Hrvata često su bliske, ponekad i oprečne, no u povijesti se češće isticalo bratstvo dvaju naroda, utemeljeno na zajedničkom slavenskom podrijetlu. Dok su se od sredine XIX. stoljeća pojavljivale slovenske pritužbe da su brojni umjetnici, znanstvenici i političari koji su se proslavili pod njemačkim, talijanskim, mađarskim ili drugim nacionalnim identitetom zapravo Slovenci ili barem Slaveni po rođenju, u odnosu na Hrvatsku takvih prijevora nije bilo mnogo. Slovenske novine s blagonaklošnošću su prihvaćale više ili manje uvjerljive dokaze o slovenskom podrijetlu primjerice Vatroslava Lisinskog, čiji se otac Andrija Fuchs doselio u Zagreb iz okolice Novoga Mesta,¹ i Vladimira Vidrića, čiji je otac rođen u selu Strmci kod Postojne u obitelji Vidrih,² i smatrale ih „dokazom bliskih slovenskih veza

¹ Janko BARLE, „Vatroslav Lisinski”, *Dom in svet* (Ljubljana), 1. 4. 1898., 161.

² „Slovens[k]o pokolenje Vladimira Vidrića”, *Jutro* (Ljubljana), 7. 10. 1934., 6.

s Hrvatima, kojima smo dali niz važnih ljudi prije i poslije Stanka Vraza”.³ Kulturna razmjena između slovenskih i hrvatskih prostora nije, dakle, često izazivala prijepore i optužbe za otpadništvo, ali što ako je do takve razmjene došlo na političkom polju?

U istraživanjima, prigodnoj literaturi i drugim materijalima koji se bave Vladkom Mačekom, dugogodišnjim čelnikom Hrvatske seljačke stranke (HSS) i političkim vođom Hrvata od 1928. do 1941., obično se ponešto pažnje posvećuje njegovu ocu Janezu, odnosno Ivanu Mačeku, inženjeru građevinarstva, rođenom u selu Lesično (ponegdje netočno Lisično) u općini Kozje u slovenskoj Štajerskoj. Pozornost je izazvala i činjenica da je na njegovoj rodnoj kući otkrivena spomen-ploča. Sin Vladka Mačeka, Andrej, posvjedočio je da je ploča otkrivena otprilike između 1936. i 1938. te da se sjeća novinskoga izvješća s fotografijama. Obitelj je poslije čula da su spomen-ploču uništili Nijemci 1941. godine.⁴ Među slovenskim povjesničarima podatak o postojanju te spomen-ploče nije izazvao veće zanimanje; u nekoliko rasprava spominje ga na primjer Andrej Rahten.⁵

Kao što je poznato iz stručne literature, spomenici nikad ne postoje u vakuumu, nego uvijek iza sebe imaju određenu političku agendu.⁶ Oni su znamenitosti koje obilježavaju javni prostor – to su mjesta sjećanja, kako ih definira Pierre Nora.⁷ U vidu tih istraživanja, spomen-ploča u Lesičnom otvara zanimljiva pitanja. Zašto je postavljena ploča u čast Janeza/Ivana Mačeka – zbog njegovih zasluga ili je to bilo vezano uz status njegova sina? Jesu li organizatori otkrivanja, sudionici i suvremeni komentatori projekt shvatili kao politički čin ili ne? Je li otkrivanje ploče bilo politički projekt koji se prkosno kosio sa službenom komemorativnom politikom Kraljevine Jugoslavije i postoje li drugi usporedivi primjeri? Kakav je odnos između Slovenaca i Hrvata – povezujući ili razdvajajući – otkrila ploča u kontekstu jugoslavenskih političkih napetosti?

Između slovenstva i hrvatstva: biografska crtica Janeza/Ivana Mačeka

Prvi problem s kojim se susrećemo istražujući život oca Vladka Mačeka njegovo je ime jer slovenski i hrvatski izvori vrlo dosljedno koriste svoju verziju: u slovenskim zapisima on je Janez, dok hrvatski izvori inzistiraju na verziji Ivan. Dilemu ne rješava ni rodni list jer je u njemu germanizirana inačica – Johann Matscheg.⁸ Pod imenom Janez spominjao se u slovenskom tisku još u

³ „Vladimir Vidrič slovenskega rodu”, *Mariborski večernik Jutra* (Maribor), 13. 10. 1934., 5. Autorov prijevod.

⁴ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 7.

⁵ Vidi naprimjer: RAHTEN, *Anton Korošec*, 164.

⁶ Vidi naprimjer: MICHALSKI, *Public Monuments*.

⁷ NORA, „Između pamćenja i historije”.

⁸ NŠAM, *Župnija Pilštanj, krstna knjiga 1842. – 1867.*, 27. Zahvaljujem arhivistu Gregoru Škafaru na ustupljenim informacijama.

vrijeme kad Vladko nije bio najvažniji hrvatski političar, što govori o originalnosti ove verzije. Verzija „Ivan” nastala je nakon njegova dolaska u Hrvatsku – redovna pojava kod austrougarskih državnih službenika, koji prilagođavaju ime području (i službenom jeziku) na kojem djeluju. Svakako treba uzeti u obzir da se Janez/Ivan Maček možda više identificirao s hrvatskom verzijom imena s obzirom na to da je veći dio života proveo u Hrvatskoj. Zbog tih dvosmislenosti, u ovom članku paralelno će se koristiti obje verzije.

Životopis Janeza/Ivana Mačeka, kako ga pokazuje raspoloživa građa, ne može se prikazati vrlo detaljno, ali možemo opisati njegove najvažnije aspekte. Rođen je 22. prosinca 1845. u Lesičnom u župi Pilštanj u slovenskoj Štajerskoj.⁹ Njegov otac Matija bio je zemljoradnik, a majka mu je bila Agnes rođ. Weuz.¹⁰ Janez/Ivan imao je starijega brata Pavla, koji je postao učitelj; pričalo se u obitelji da živi u Grazu i da se prezivao Matschek.¹¹ Braća su ostala bez majke dok su bili djeca, a oca su izgubili kao tinejdžeri.¹² Da bi osigurao bolji životni standard, Janez/Ivan ustrajao je u školovanju: prema jednom izvještaju, pohađao je građansku školu u Celju i realku u Mariboru,¹³ no prema svjedočenju Vladka Mačeka gimnaziju je završio u Grazu, gdje je zatim upisao i višu tehničku školu¹⁴ i nakon završetka studija 1873. stekao zvanje inženjera. Iz Graza je Janez/Ivan otišao u Hrvatsku, gdje je počeo raditi u Vukovaru¹⁵ i onda Rijeci kao tehnički pomoćnik, a potom je prešao u upravu zagrebačkih željeznica.¹⁶ Najvažniji dio njegova profesionalnoga života jest služba u Kraljevskoj hrvatskoj zemaljskoj vladi kao podžupanijski inženjer građevinarstva. Na tom je položaju ostao 41 godinu i sudjelovao u izgradnji mnogih novih i obnovi starih cesta, a brinuo se i o javnim zgradama raznih kotara¹⁷ te je gradio crkve. Niz godina živio je u Jastrebarskom, sjedištu tadašnje podžupanije. U jastrebarskom kotaru sudjelovao je u izgradnji cesta prema Stojdragi (uz današnju slovensko-hrvatsku granicu), Plešivici i Svetoj Jani, kao i dionice između Zdenčine i Pisarovine, a inače su njegovi graditeljski zahvati raštrkani po sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Slavoniji.¹⁸ Među njegovim važnim projektima je i željeznička pruga kod kolodvora Plase-Crikvenica.¹⁹

Janez/Ivan oženio se 1878. u Jastrebarskom 26-godišnjom Idom Matasović iz građanske obitelji, kćeri Adama Matasovića, hrvatskoga časnika u au-

⁹ „Nekaj iz predzgodovine novega voditelja Hrvatov dr. Vladka Maček”, *Slovenski gospodar* (Maribor), 6. 9. 1928., 5.

¹⁰ NŠAM, Župnija Pilštanj, krstna knjiga 1842. – 1867., 27.

¹¹ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 7, 156.

¹² MAČEK, *Memoari*, 8.

¹³ „Nekaj iz predzgodovine novega voditelja Hrvatov dr. Vladka Maček”, *Slovenski gospodar*, 6. 9. 1928., 5.

¹⁴ MAČEK, *Memoari*, 8.

¹⁵ „Na vrlo svečan način otkrivena je spomenploča ocu dra Vl. Mačeka”, *Novosti* (Zagreb), 4. 11. 1935., 4.

¹⁶ „† Ivan Maček”, *Politika* (Beograd), 23. 12. 1933., 5.

¹⁷ MAČEK, *Memoari*, 8.

¹⁸ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 7.

¹⁹ „† Ivan Maček”, *Politika*, 23. 12. 1933., 5.

strijskoj graničarskoj službi, i Antonije Szelanski, kćeri poljskoga plemića koji je zbog kritične situacije u domovini izbjegao u Hrvatsku.²⁰ Sljedeće godine, 20. srpnja 1879., rodio im se prvi sin, kojem su dali ime Vladimir, a poslije su ga prozvali Vladko. Godinu dana poslije paru se rodio sin Pavao. Vladko je zapisao da je obitelj bila relativno imućna zbog očeva unosnoga zanimanja, pa je mladost pamtio po ugodnim životnim uvjetima i ljepotama idiličnoga seoskog života.²¹ Janez/Ivan govorio je slovenski, hrvatski i njemački, a Ida hrvatski i njemački, tako da su znanje tih jezika prenijeli na sinove. U domaćinstvu su se koristila sva tri jezika.²²

Kao građevinski inženjer, posebno poznat po stručnosti u cestogradnji, Janez/Ivan imao je puno posla i dobro zarađivao, pa si je mogao priuštiti gradnju dvokatnice u centru Zagreba na adresi Prilaz Gjura Deželića 9. Nakon završetka gradnje obitelji se 1889. preselila u Zagreb, što je desetogodišnji Vladko teška srca prihvatio.²³

Vladko Maček svjedoči da je njegov otac bio veseo čovjek i svjetonazorski realist bez posebnoga interesa za „više” probleme. Dobro se brinuo za obitelj i, unatoč štedljivosti, izdašno pomagao ako bi ga netko zamolio, ali osobno je imao skromne potrebe.²⁴ Pričalo se da mu je jedini porok bio taj što je nedjeljom poslijepodne odlazio u željezničku stanicu, sjedio tamo tri sata, popio tri krige piva i popušio tri cigare.²⁵ O njegovu karakteru svjedoči sljedeća anegdota: kad su on i sinovi jednom čekali goste, dječaci su rekli da su gladni. Otac je nonšalantno odgovorio: „Tomu je lahko pomoći” i odrezao dva komada od kuglofa koji je supruga ispekla za goste. To je, naravno, pokvarilo izgled slastice.²⁶

Janez/Ivan Maček u slovenskom se tisku prvi put spominje 1903., kad je njegov stariji sin doktorirao: „Gospodin Vladimir Maček, sin g. Janeza Mačeka, kr. vladina inženjera u Zagrebu, rođenog u Štajerskoj, Slovenca, bio je 10. sij. o. g. promoviran za doktora prava na zagrebačkom sveučilištu.”²⁷ Desetljećima poslije, kad je Vladko Maček bio poznati političar, slovenske novine proglasile su Janeza/Ivana Mačeka Slovincem po identitetu. Središnji novinski dokaz za tu tvrdnju bila je činjenica da je svojoj unučadi, djeci sina Vladka, dao slovenska imena Nežika i Andrej.²⁸ Tvrdnja da se Janez/Ivan do smrti osjećao Slovincem poslije je dospjela u strani tisak u Vladkovim intervjuima, npr. bratislavskom *Slováku*.²⁹ Barem u početku, bio je skeptičan prema

²⁰ PERIĆ, *Vladko Maček*, 11.

²¹ MAČEK, *Memoari*, 9.

²² PETANJEK, *Dr. Maček vođa hrvatskog naroda*, 28.

²³ PERIĆ, *Vladko Maček*, 16.

²⁴ MAČEK, *Memoari*, 8.

²⁵ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 9.

²⁶ *Isto*, 157.

²⁷ „Osebna vest”, *Slovenski gospodar* (Maribor), 22. 1. 1903., 4. Autorov prijevod.

²⁸ PRIREDITVENI ODBOR, „Velika svečanost v Lesičnem”, *Bojovnik* (Ljubljana), 27. 10. 1935., 1-2; ŠKERBEC, *Šenčurski dogodki*, 222.

²⁹ KREGAR, *Med Tatrami in Triglavom*, 203.

političkom radu svojega sina, bojeći se da bi mu to moglo naškoditi na poslu. Kad je Vladko nedugo nakon mature 1897. doveden pred sud zbog izvikivanja protumađarskih parola i zatvoren na tri dana, otac je bio toliko šokiran da nije ni posjetio sina u zatvoru.³⁰

Konzervativne i proslovenske političke stavove Janeza/Ivana Mačeka spominje i slovenski novinar Ruda Jurčec, koji je 1935. vodio intervju s Vladkom Mačekom. „Tijekom intervjuja slučajno sam dr. Mačeku spomenuo da je moj otac rođen u Klanjcu, u Zagorju. On mi je odgovorio da je njegov otac iz slovenskoga sela blizu Pilštajna kod Kozja. Otac nikad nije zaboravio svoje porijeklo, a sve do kraja politički se ubrajaio među slovenske klerikalce, kako je volio ponavljati. Maček je zaigrano nastavio da je politička pripadnost bila usidrena u njegovu ocu do kraja. Kad god bi [Anton] Korošec najavio da će posjetiti Mačekov dom, otac bi uvijek bio odjeven u najbolje nedjeljno odijelo.”³¹

Prema novinama, Janez/Ivan Maček gajio je kontakte sa zagrebačkim Slovencima, a nekoliko je puta posjećivao i svoje rodno selo: „Volio je dolaziti u Pilštajn dok su mu bili živi neki susjedi i poznanici. Nekoliko puta vodio je sa sobom svoju djecu – uključujući i Vladka. Uvijek je govorio slovenski i još uvijek voli reći nešto na slovenskom. Sitan je rastom, ali ima neobično velike brkove; također je vrlo živahan.”³²

Godine 1914. Janez/Ivan, nakon rada na mjestu tehničkoga savjetnika Županijskoga poglavarstva u Zagrebu, odlazi u mirovinu.³³ Živio je zajedno s Vladkovom obitelji, koju je mogao uzdržavati svojom mirovinom, a dobro desetljeće nadživio je suprugu, koja je umrla 1922. u 70. godini života.³⁴ Doživio je smrt mlađega sina Pavla 1932., koji je bio povjesničar i ravnatelj jedne od zagrebačkih gimnazija. Sinova smrt za njega je bila težak udarac.³⁵ Preminuo je nakon duge bolesti 22. prosinca 1933. u Zagrebu, na svoj 88. rođendan.

Vladko Maček nije bio s ocem u trenutku njegove smrti jer je zbog protudržavnih izjava bio u zatvoru u Srijemskoj Mitrovici. Iako je znao da mu se otac razbolio, a Janez/Ivan također ga je zamolio da se nadležnima obrati za puštanje da bi se posljednji put vidjeli, to se nije dogodilo.³⁶ Župnik Matija Škerbec iz Kranja, koji je bio u zatvoru zbog sudjelovanja u tzv. šenčurskim događajima i prijateljevao s Vladkom Mačekom, zapisao je u svojem dnevniku: „22. prosinca. Umro otac dr. Vladka Mačeka, koji je vrlo potišten. Njegov otac uzdržavao je cijelu obitelj svojom mirovinom. Otac dr. Mačeka uvijek je bio ponosan Slovenac koji je visoko cijenio dr. Korošca. Bio je zanimljiv

³⁰ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 11.

³¹ JURČEC, *Skozi luči in sence*, 81. Autorov prijevod.

³² „Nekaj iz predzgodovine novega voditelja Hrvatov dr. Vladka Maček”, *Slovenski gospodar*, 6. 9. 1928., 5. Autorov prijevod.

³³ „† Ivan Maček”, *Politika*, 23. 12. 1933., 5.

³⁴ MAČEK, *Memoari*, 8.

³⁵ *Isto*, 95.

³⁶ *Isto*, 105.

čovjek, inženjer, vrlo obrazovan, pun humora, religiozan čovjek.”³⁷ Vladku je dopušteno prisustvovati sprovodu u Zagrebu 24. prosinca, no vlasti su pazile da se komemoracija ne pretvori u javne demonstracije, iako su nazočile tisuće ljudi. O smrti Janeza/Ivana Mačeka i sprovodu jugoslavenski tisak pisao je šturo i formalno. Katolički *Slovenec* samo je najavio: „Otac dr. Vladka Mačeka je umro. Sprovod će biti u nedjelju ujutro.”³⁸ Beogradska *Politika* objavila je kraći objektivni nekrolog u kojem je pogrešno navedeno da se Lesično nalazi u Hrvatskom zagorju.³⁹ Mnogi uopće nisu javili o smrti i sprovodu – liberalno unitarističko *Jutro* radije je spominjalo smrt omraženoga austrougarskog vojskovođe Oskara von Potioreka.⁴⁰ Beogradski dnevnik *Vreme* spominje Mačkovu smrt u obavijesti u kojoj se ne navodi čiji je pokojnik otac. Umjesto toga, hvalio je inženjera kao staroga jugoslavenskog domoljuba koji je ostao veliki zagovornik jugoslavenske ideje sve do svoje smrti.⁴¹

Odnosi Mačeka i Slovenaca

Dugogodišnje borbe Vladka Mačeka na čelu HSS-a s beogradskim režimom nedvojbeno su temeljno odredile njegovu političku karijeru, no u kakvim je odnosima bio sa Slovencima i je li pokušavao unovčiti očevo slovensko podrijetlo? Političke odnose sa Slovenijom Maček je morao graditi na promjenjivom, no uglavnom hladnom odnosu Stjepana Radića i Antona Korošca, čelnika Slovenske narodne stranke (SLS), najjače slovenske stranke međuratnoga razdoblja.⁴² Stranački vođe osobno se nisu voljeli, a Korošec je u isto vrijeme bio spreman na suradnju s beogradskim vladama u zamjenu za razne povlastice, čak i ako je kod kuće igrao na autonomnašku kartu. Korošec je smatrao da su hrvatske tendencije opasnije za Slovence nego za udaljenije Srbe.⁴³ Udaljavanje Ljubljane od Zagreba bilo je povezano i s Korošćevim strahom da bi politika HSS-a mogla dovesti do prevlasti Hrvata nad Slovencima.⁴⁴

Nakon Radićeve smrti i Mačekove pojave slovensko-hrvatski odnosi morali su krenuti ispočetka. Maček je mogao graditi odnose na temelju svojega slovenskog podrijetla jer je slovenski tisak 1928. objavio nekoliko članaka o pitanju „odakle dolaze Mačeki, koji su pravi Slovenci, a ne Hrvati?”⁴⁵ Kako pokazuju detalji iz njegove biografije, on je bio prijateljski nastrojen prema Slovencima i s njima se srodio na različite načine, što dokazuje već njegov stav

³⁷ ŠKERBEC, *Šenčurski dogodki*, 239. Autorov prijevod.

³⁸ „Oče dr. Mačka – umrl”, *Slovenec* (Ljubljana), 23. 12. 1933., 2. Autorov prijevod.

³⁹ „† Ivan Maček”, *Politika*, 23. 12. 1933., 5.

⁴⁰ „Mož klavrneg dejanja”, *Jutro*, 28. 12. 1933., 6.

⁴¹ „Smrt inženjera Ivana Mačeka”, *Vreme* (Beograd), 23. 12. 1933., 2.

⁴² Više o tom odnosu vidi: BERBERIH-SLANA, „Slovenska ljudska stranka i Hrvati od 1918. do 1926.”

⁴³ BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, 323.

⁴⁴ NEČAK, REPE, *Kriza*, 141-142.

⁴⁵ „Nekaj iz predzgodovine novega voditelja Hrvatov dr. Vladka Maček”, *Slovenski gospodar*, 6. 9. 1928., 5. Autorov prijevod.

o deklinaciji vlastitoga prezimena. Strogo je inzistirao na slovenskoj inačici sklonidbe (Maček, Mačka, Mačku...), a ne na hrvatskoj (Maček, Mačeka, Mačeku...). Zabavljale su ga i pravopisne komplikacije u člancima beogradskoga tiska, koji je pisao da Srbima neće naređivati razni „Mačeci”.⁴⁶ Volio je čitati slovenske književnike poput France Prešerna, Antona Aškerca i Otona Župančiča, ali posebno je volio Simona Gregorčiča te je citirao stihove iz njegove pjesme *Po bitvi*.⁴⁷ Matija Škerbec, na temelju poznanstva s Mačekom tijekom tamnovanja u Srijemskoj Mitrovici, ustvrdio je da je Maček dobro razumio slovenski i govorio štajerskim dijalektom, a znao je i pisati na njemu.⁴⁸

Kakav je bio Mačkov osobni pogled na vlastito slovensko podrijetlo i Slovence? Jasno je da je sebe smatrao isključivo Hrvatom,⁴⁹ ali se nikako nije sramio svojega podrijetla jer ga je više puta spominjao i vješto iskorištavao u političke svrhe. U pamfletu iz 1937., namijenjenom slovenskim seljacima, istaknuo je da je slovenski narod „najžilaviji i najotporniji od svih slavenskih naroda na jugu”, a kroz očevo iskustvo naglasio je i da je razumio koliko je jak njemački pritisak bio u vrijeme Austro-Ugarske.⁵⁰ Ocu je pripisao i zasluge što mu je usadio ljubav i poštovanje prema Slovincima: „Moja hrvatska svijest nikad me nije spriječila da volim i želim dobro narodu iz kojega je potekao moj otac.”⁵¹ Na predizbornim zborovima i skupovima u Sloveniji Maček je uvjeravao da HSS nema pretenzije osvajanja slovenske zemlje, nego se želi boriti za zajedničke interese seljaka: „Naša je želja /.../ da braća Slovenci, koji su nam najbliži srcem i krvlju, budu naši vjerni i postojani saveznici u našoj borbi, koje moramo smatrati i svojima. Želimo da to ne bude samo prazna fraza i pjesma, nego da postane potpuna stvarnost, da su: ... Slovenac i Hrvat, zauvijek brat i brat! Živjela braća Slovenci! Živjela Slovenija!”⁵²

I neke propagandne knjige izdane u prilog HSS-u i Mačeku pozitivno su vrednovale Slovence: „Sutla združuje i približuje Hrvate i Slovence, no ipak kao da ljubomorno čuva prirodene osobine jednih i drugih. I Hrvati i Slovenci očuvali su, a čuvaju i danas svoja glavna narodnosna obilježja. /.../ U takvom kraju, na onoj strani preko, stoji stara djedovska kuća dra V. Mačeka. Tu se rodio Mačkov otac, koji se kao mlađi sin svoga oca odbio u svijet, da tamo potraži svoje životno zanimanje, da tamo ispuni svoju životnu zadaću. I on je nosio u sebi sve karakteristike rodnoga kraja, sva obilježja svojih predaka i okoline, da ih neiskvarene i izvorne, samo oplemenjene civilizacijom, prenese na svoga prvorodena sina – Vladimira.”⁵³

⁴⁶ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 8-9; PERIĆ, *Vladko Maček*, 82.

⁴⁷ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 59.

⁴⁸ ŠKERBEC, *Šenčurski dogodki*, 222, 227-228.

⁴⁹ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 122-123.

⁵⁰ MAČEK, *Slovenskim kmetom – temeljni sili slovenskega naroda!*, 1. Autorov prijevod.

⁵¹ *Isto*, 4. Autorov prijevod.

⁵² GLOJNARIĆ, *Vođa govori*, 253. Autorov prijevod.

⁵³ PETANJEK, *Dr. Vladimir Maček*, 24.

Naklonost prema slovenskom (seljačkom) narodu, međutim, nije se baš pretočila u naklonost prema slovenskim političkim vođama. S Antonom Korošcem, čelnikom SLS-a, Maček je bio u manje konfliktnim odnosima od Radića, no Koroščevo druženje s Beogradom, u kojem se Zagreb često zaobilazilo, udaljilo je hrvatske simpatije od Ljubljane. Godine 1935., kad je Korošec ušao u Stojadinovićevu vladu, odnosi su bili na jednoj od najnižih točaka; taj je čin, prema Škerbecu, iznjedrio „izravno neprijateljski odnos Hrvata prema Slovencima, a još više mržnju prema dr. Korošcu, i ubio povjerenje u slovensku politiku”.⁵⁴

Neki Mačekovi protivnici nesklad između njegova slovenskoga podrijetla i rada za Hrvate iskoristili su kao priliku za kritiku i cinične primjedbe. Milan Stojadinović, koji je Mačekovo podrijetlo u svojim memoarima opisao kao slovensko-austrijsko-poljsko, bio je među onima koji su Mačeku nastojali naštetiti navođenjem te činjenice. „Prema tome, Maček, iako u ono doba vođa hrvatskog naroda, ustvari nema ni jedne kapi hrvatske krvi i to prema onome što on sam o svome poreklu kaže. U kontradikcijama politike Hrvatske seljačke stranke ovo je jedan ‘kuriozitet’ više...”⁵⁵ Stojadinović je i kad je govorio u Ljubljani pred izbore 1938. isticao da je Maček Slovenac, ali unatoč tome nije uspio steći veću popularnost u Sloveniji.⁵⁶ Mačekovim korijenima nisu bili baš oduševljeni ni frankovci, kojima je jedan novinar spočitnuo da su u svojoj opsesivnoj obrani rasne čistoće Hrvata iz vlastite povijesti izbrisali i dva hrvatska velikana, Strossmayera i Gaja, jer su po nacionalnosti Nijemac i Čeh. Pisac je primijetio da Maček zasad još nije izbrisan.⁵⁷ Neki Slovenci također su kritizirali Mačekovo podrijetlo. *Slovenski gospodar* zabilježio je iz vremena Mačkova preuzimanja stranke sljedeće mišljenje: „Većinu hrvatskoga naroda danas vode Slovenac Maček i Srbin Pribičević. Ta činjenica pokazuje da hrvatski narod nema više svojega pravoga hrvatskog vođu.”⁵⁸

Na parlamentarnim izborima 5. svibnja 1935. na području Dravske banovine sudjelovali su i kandidati Mačekove liste. Konkretno su se kandidirali u štajerskim okruzima, gdje je potpora HSS-u bila veća još od Radićeva vremena.⁵⁹ U Skupštinu su izabrana dva kandidata, trgovac Rudolf Pevec iz Ormoža, koji se kandidirao u Gornjem Gradu, i celjski odvjetnik Rudolf Dobovišek u Šmarju pri Jelšah.⁶⁰ Budući da je Dobovišek odigrao važnu ulogu u postavljanju spomen-ploče Janezu/Ivanu Mačeku, potrebno ga je detaljnije predstaviti.

⁵⁴ ŠKERBEC, *Pregled novodobnoga slovenskega katoliškega gibanja*, 125-126. Autorov prijevod.

⁵⁵ STOJADINOVIĆ, *Ni rat ni pakt*, 466.

⁵⁶ SIMIĆ, *Propaganda Milana Stojadinovića*, 260-261.

⁵⁷ „Fašizam u Jugoslaviji”, *Naša misel* (Ljubljana), 15. 4. 1936., 3.

⁵⁸ „Politični razgovori”, *Slovenski gospodar*, 23. 8. 1928., 2.

⁵⁹ Više o tome vidi: BERBERIH-SLANA, „Stjepan Radić in republikansko gibanje v Sloveniji”.

⁶⁰ GODEŠA, DOLENC, *Izgubljeni spomin*, 141-142.

Dobovišek je rođen 1891. u Šentjuru kraj Celja. Studirao je pravo u Grazu, a zatim u Zagrebu, gdje je krajem srpnja 1924. postao doktor prava.⁶¹ Godine 1933. preselio se u Celje i na Glavnom trgu otvorio je odvjetnički ured. Po karakteru je bio „vedre, pomalo boemske naravi i žive mašte, ljubitelj umjetnosti, osobito kazališta”.⁶² Amatersko kazalište bilo je jedna od njegovih strasti, napisao je i neke narodne drame, koje su se s uspjehom izvodile na štajerskim amaterskim pozornicama, dok ih je kulturna elita kritizirala. O jednoj od njih književnik Ivan Pregelj primijetio je: „Ne čudi me što je tiskan beznačajan diletantski prilog. Nakladnik je sam književnik.”⁶³

Dobovišek je u politici aktivan od prvih poratnih godina. Godine 1935. pridružio se Ujedinjenoj opoziciji kao kandidat za poslanika u beogradskoj skupštini. „Dakako, naša je najtvrdja volja i načelo”, pisao je, „da radimo u najtješnjoj vezi s hrvatskim bratskim narodom, koji stoji pod vodstvom dr. Vladka Mačeka, da u zajedničkoj borbi izvojujemo prava hrvatskoga i slovenskoga seljačko-radnog naroda.”⁶⁴ Iako je izabran, u skladu s Mačekovom odlukom o apstinenciji nije oputovao u Beograd. Budući da je Dobovišek govorio protiv Korošca i pitao zašto ovaj nakon ulaska u Stojadinovićevu vladu više ne govori o slovenskoj autonomiji, morao je trpjeti napade svojih političkih protivnika, primjerice: „Maček je slovenskoga porijekla, a danas je Hrvat. Dobovišek će sada otići u Hrvatsku i nagovarati Hrvate da postanu Slovenci.”⁶⁵ Njegov program okarakteriziran je kao nerealan i preambiciozan, zbog čega je *Slovenski gospodar* napisao da „lijekovi koje nudi dr. Dobovišek, barem s ove strane Sutle, nisu za konzumaciju”.⁶⁶

Sredinom listopada 1935. Dobovišek ulazi u konzorcij novina *Bojovník*.⁶⁷ Izlazile su od 1931. do 1936., bile su glasilo *Zveze bojevnikov* (tj. Saveza slovenskih veterana Prvoga svjetskog rata) i isprva nisu imale politički program, no s vremenom su se u njima počela javljati stajališta za slovensku neovisnost i autonomiju. Kad je industrijalac i gimnastičar Stane Vidmar 1935. došao na čelo Saveza veterana, preobrazio je novine u političko glasilo. Iako je banska uprava Dravske banovine zbog političkih aktivnosti raspustila Savez, novine su nastavile izlaziti i postale glasilo Slovenske fronte i izvanparlamentarne

⁶¹ „Promocija”, *Nova pravda* (Ljubljana), 2. 8. 1924., 3.

⁶² Gema HAFNER, „Zanimiva razstava o dr. Rudolfu Dobovišku: Radoživ in dejaven”, *Večer* (Maribor), 16. 10. 1991., 14. Autorov prijevod.

⁶³ I[van]. P[REGELJ], „Rudolf Dobovišek: Rodoljub iz Amerike”, *Dom in svet*, 20. 1. 1922., 44. Autorov prijevod.

⁶⁴ Rudolf DOBOVIŠEK, „Da smo na jasnem”, *Ljudska pravica* (Ljubljana), 10. 1. 1936., 1. Autorov prijevod.

⁶⁵ „Najnoviji program slovenskih mačkovcev”, *Slovenski gospodar*, 7. 8. 1935., 9. Autorov prijevod.

⁶⁶ „Nekaj o političnem položaju v srezu Šmarje”, *Slovenski gospodar*, 18. 9. 1935., 3. Autorov prijevod.

⁶⁷ „Konzorcij ‘Slovenske zemlje’”, *Slovenska zemlja* (Ljubljana), 17. 10. 1935., 2; „Razprtije med slovenskimi mačkovci”, *Jutro*, 20. 10. 1935., 2.

opozicije.⁶⁸ Zbog Dobovišekova uključivanja u *Bojevnikov* konzorcij te su novine najdetaljnije izvijestile o otkrivanju ploče Janezu/Ivanu Mačeku.

Neočekivani Mačekov saveznik 1935. bili su jugoslavenski komunisti. Sredinom 30-ih godina iza sebe su imali gotovo desetljeće i pol (polu)ilegalnoga djelovanja i upravo u tom razdoblju dolazi do radikalne promjene njihove politike. Na temelju zaključaka savjetovanja u dvorcu Goričane u rujnu 1934., kao i direktiva sa VII. kongresa Kominterne u Moskvi, do ljeta 1935. odustali su od pokušaja rušenja Jugoslavije i počeli razmišljati o formiranju narodne fronte. Bila je to prekretnica u kojoj su komunisti diljem Europe počeli poticati na zajedničku antifašističku frontu proletera i buržoaskih demokrata, koji su dotad smatrani njihovim protivnicima. I u Sloveniji komunisti su htjeli stvoriti pokret s masovnom podrškom naroda, pa su se počeli osvrtni na seljake, koji su činili dvije trećine stanovništva. Budući da je položaj slovenskoga seljaka bio očajan, komunisti su računali da će prije ili kasnije seljak biti prisiljen ući u savez s radnikom. Komunisti su se u kolovozu 1935. približili Dragotinu Lončaru, još jednom Mačekovu slovenskom simpatizeru, čime su postavili temelje buduće narodne fronte,⁶⁹ a preko Lončara su se posredno povezali i s Mačekom. Od listopada 1935. komunisti su svoje stavove o osnivanju narodne fronte propagirali u legalnom listu *Ljudska pravica*. Pokret narodne fronte uglavnom je imao oblik javnih okupljanja i ekskurzija,⁷⁰ a otkrivanje spomen-ploče Janezu/Ivanu Mačeku bila je jedna od prvih, ako ne i prva takva manifestacija u Sloveniji. Dobovišek je simpatizirao s idejom narodne fronte i napisao da „želimo samostalnu slovensku frontu, koja bi trebala biti najširi slovenski seljački radnički pokret”.⁷¹ Pojava narodnofrontovskih okupljanja uznemirila je vlasti, zbog čega su u jesen 1935. počela masovna uhićenja komunista, najoštrija od 1921. godine.⁷²

Mačekov kult ličnosti od 1935.

Nije slučajno da je Vladko Maček poglavlje svojih memoara u kojem opisuje događaje iz 1935. naslovio „Seljačka stranka na vrhuncu”.⁷³ Nedugo nakon smrti kralja Aleksandra, 22. prosinca 1934., na prvu godišnjicu očeve smrti, Maček je nakon 691 dana zatvora amnestiran⁷⁴ i mogao se vratiti kući. Na izborima 5. svibnja 1935., kao vođa Ujedinjene opozicije, prema službenim rezultatima, izgubio je od vladajuće Jugoslavenske narodne stranke, koja je prema tadašnjem zakonu dobila nerazmjerno veliku većinu zastupničkih

⁶⁸ AMON, *Tisk in politika v Jugoslaviji*, 179-184.

⁶⁹ NEDOG, *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji*, 52-53, 59.

⁷⁰ FRAS, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan*, 166.

⁷¹ Rudolf DOBOVIŠEK, „Da smo na jasnem”, *Ljudska pravica*, 10. 1. 1936., 1. Autorov prijevod.

⁷² FRAS, *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan*, 162.

⁷³ MAČEK, *Memoari*, 110.

⁷⁴ „Dr. Vladko Maček – prost”, *Slovenec*, 23. 12. 1934., 1.

mandata,⁷⁵ ali je prevladalo uvjerenje da su rezultati bili namješteni. Maček je izbore proglasio nevažećima, a oporba je bojkotirala rad Skupštine. Nastala politička kriza razriješena je padom vlade 20. lipnja, a četiri dana poslije novu vladu sastavio je Milan Stojadinović. Iz pragmatičnih razloga ta je vlada bila snošljivija prema (formalno nepostojećem) HSS-u od prethodne. Stojadinović je uz male ustupke i toleranciju omogućio Mačekovoj stranci slobodnije djelovanje i širenje na političkom, gospodarskom, kulturnom i prosvjetnom polju⁷⁶ (skrivena svrha te tolerancije bila je potaknuti hrvatski politički život i time oslabiti Mačekovu prevlast). Stojadinovićev popustljiv odnos prema HSS-u, u kombinaciji s golemom podrškom koju je stranka uživala među hrvatskim biračima, doveo je do njezina jačanja, čak i svojevrsne renesanse. Godine 1935. HSS postaje najjača oporbena stranka u zemlji, započinje njezina organizacijska reforma i jača politički utjecaj.⁷⁷ Izbori su, kako piše Maček, probudili „narodnu energiju” jer se djelovanje HSS-a proširilo i zahvatilo gotovo cijelo hrvatsko selo.⁷⁸ Stranka je dodatno ojačala svoj utjecaj uz pomoć starih ili novoformiranih masovnih seljačkih udruga – produženih ruku stranke poput Seljačke sloge, Gospodarske sloge i „sudova dobrih i poštenih ljudi”.⁷⁹

Konsolidacija Mačeka kao vođe Hrvata nije mogla proći bez istodobnoga uspostavljanja kulta ličnosti. Njegova gradnja odvijala se na temeljima prethodno postojećega kulta Stjepana Radića. Iako Radić nije želio da ga se oslovljava kao vođu i nerado je prihvaćao priredbe u svoju čast, ipak mu se odavalo počast pjesmama, ceremonijama i rođendanskim slavljinama, pa je britansko veleposlanstvo 1926. napisalo da Radić među hrvatskim seljacima već ima polubožanski status.⁸⁰ Njegovu simboličnu ulogu narodnoga vođe dodatno je učvrstio atentat, a smrt ga je katapultirala ravno na pijedestal narodnoga mučenika i pretvorila u simbol hrvatske borbe za slobodu. Nakon sprovoda, koji je navodno bio najduža pogrebna povorka u zagrebačkoj povijesti, s najmanje 100.000 sudionika⁸¹ (prema Mačeku, tri puta više),⁸² njegov se kult odrazio u mnogim krajevima. Hrvatski trgovci i industrijalci počeli su dodavati Radićev portret na svoje proizvode, što je, osim dobre poslovne prilike, predstavljalo i tihu pobunu protiv državne vlasti. Radićev lik gledao je u kupce sa znački, slika, razglednica, tapiserija, rubaca i tabakera, a u neobičnijim slučajevima i s oštrica kose, omota čokolade⁸³ i olovaka, na koje je bilo pričvršćeno njegovo sićušno smolasto poprsje.⁸⁴ HSS je razmišljao o grandioznom, petnaestak me-

⁷⁵ RADOJEVIĆ, *Udružena opozicija 1935-1939*, 61; MAČEK, *Memoari*, 113-114; ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, sv. II, 84.

⁷⁶ BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke*, sv. I, 193-194; LEČEK, „Sloga, sloga i ništa drugo nego sloga”.

⁷⁷ JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 13.

⁷⁸ MAČEK, *Memoari*, 116.

⁷⁹ KARAUŁA, *Mačekova vojska*, 33-34; MAČEK, *Memoari*, 116-118.

⁸⁰ GRGIĆ, „Radić nakon Radića”, 724.

⁸¹ „Radićev pogreb”, *Slovenec*, 14. 8. 1928., 2.

⁸² MAČEK, *Memoari*, 81.

⁸³ GRGIĆ, „Radić nakon Radića”, 740-741.

⁸⁴ TOMIĆ, *Stjepan Radić*, 130, 134.

tara visokome mauzoleju, iznad kojega bi bio divovski Radićev kip nalik na sfinđu.⁸⁵ Tijekom obdukcije iz Radićeva su tijela izvađeni i mozak i srce, teški 1420 grama,⁸⁶ simboli njegove inteligencije i ljubavi prema narodu, te su trebali biti izloženi na prikladnome mjestu. Nakon niza ne tako respektabilnih komplikacija, tijekom kojih su posmrtni ostaci više puta premješteni, skriveni, izgubljeni i ponovno otkrivani, nakon Drugoga svjetskog rata završili su u Kriminalističkom zavodu, a njihova daljnja sudbina nije poznata.⁸⁷ Čak i kad je Maček 13. kolovoza 1928. preuzeo dužnost predsjednika HSS-a, on je zapravo formalno samo dobio naziv v. d. predsjednika. Uvažavajući Radićevo značenje za stranku, odlučili su da pokojni vođa ostane predsjednik i nakon fizičke smrti.⁸⁸

U vrijeme Mačekova mandata oko njega se počeo stvarati novi kult ličnosti. U njegovu čast počele su se priređivati seljačke priredbe, upućivali su mu se pozdravi s pučkih svečanosti, primao je čestitke i pjesme seljačkih pjesnika o praznicima, slavio se njegov rođendan, a u Zagrebu su se priređivale revije seljačke kulture, kojima je Maček osobno prisustvovao jašući na bijelom konju.⁸⁹ Mačekov kult potaknut je zatvorskim kaznama koje je morao služiti, što ga je u očima seljaka učinilo mučenikom. Dobio je mnoštvo telegrama i čestitki od pristaša, u kojima su tajno prosvjedovali protiv državnoga režima.⁹⁰ Navodno je posebno za rođendane, godišnjice i druge blagdane dobivao hrpu cvijeća i toliko telegrama, pisama i razglednica da ih nije mogao sve ni prelistati.⁹¹

Razvoj kulta oko Mačeka odražava se i u njegovu tituliranju. Osim oslovljavanja titulama „predsjedniče” i „gospon predsjednik”,⁹² među hrvatskim seljacima ustalio se i naziv „otac Maček”.⁹³ U drugoj polovini 30-ih godina, kad su zagrebački studenti često demonstrirali ispred Mačekove kuće, to se promijenilo. Maček se ponekad pojavljivao na balkonu i zahvaljivao im na pažnji. Kad su studenti jednom prilikom počeli skandirati „Vođa, vođa, vođa...”, po uzoru na talijanski Duceov kult, Maček je navodno ljutito otišao s balkona i rekao svojoj obitelji: „Sad baš nejdem tim klipanima na prozor!”⁹⁴ (Čak se i Milan Stojadinović, koji je pokušao uspostaviti vlastiti kult ličnosti po fašističkome modelu, branio od skandiranja te riječi jer je primijetio da skandiranje „Vođa, vođa” ubrzo počinje zvučati kao „Đa-vo, đa-vo”.)⁹⁵ Potkraj desetljeća

⁸⁵ GRGIĆ, „Radić nakon Radića”, 738.

⁸⁶ „Stepan Radić je sinoči umrl”, *Slovenski narod* (Ljubljana), 9. 8. 1928., 1.

⁸⁷ GRGIĆ, „Radić nakon Radića”, 726-735.

⁸⁸ GLOJNARIĆ, *Vođa govori*, 66; JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 27.

⁸⁹ KARAULA, „Naš vođa’ – stvaranje kulta Vladka Mačeka”, 151-152; LEČEK, „Osjetiti naciju”, 407-408.

⁹⁰ ČULINOVIĆ, *Jugoslavija između dva rata*, sv. II, 59.

⁹¹ GLOJNARIĆ, *Vođa govori*, 197.

⁹² MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 61.

⁹³ GLOJNARIĆ, *Vođa govori*, 277-279.

⁹⁴ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 61.

⁹⁵ STOJADINOVIĆ, *Ni rat ni pakt*, 534.

„vođa” je, kao moderan i primjeren naziv za načelnika hrvatskoga seljačkog pokreta, ipak postajao prilično popularan naziv za Mačeka, što je zabilježeno i u slovenskom tisku: „Do sada su pristaše bivšega HSS-a pozdravljale dr. Mačeka uzvicima ‘Živio dr. Maček’, a seljaci su u povodu prekjučerašnjega dana seljačke sloge skandirali ‘Maček, Maček, Maček ... Vođa, vođa, vođa’”⁹⁶

Upravo 1935. i trijumfalnim povratkom Mačeka na jugoslavensku političku scenu proslave njegova rođendana postaju masovne hrvatske nacionalne manifestacije. Maček je 20. srpnja 1935. proslavio 56. rođendan. Prijašnjih godina obično ga je provodio s obitelji u Kupincu, no ovoga puta dobio je poziv da dođe u Zagreb.⁹⁷ U Zagrebu, koji je bio okićen (formalno ilegalnim) hrvatskim zastavama, tada su ga dočekale stotine ljudi koje su mu čestitale i natjevale ga da održi nekoliko političkih govora s balkona u prizemlju svoje kuće.⁹⁸ Okupljeno mnoštvo proglasilo je Mačeka neokrunjenim kraljem Hrvatske.⁹⁹ Prva, spontana proslava u idućim godinama postala je institucionalizirana i pažljivo organizirana. Kult Mačeka dodatno je rastao u drugoj polovini 30-ih, dosegnuvši vrhunac hipertrofiranom proslavom njegova 60. rođendana 1939. godine, malo prije potpisivanja sporazuma s Cvetkovićem.¹⁰⁰ Dimenzije kulta postale su religiozne: za Radića i Mačeka molilo se u crkvama,¹⁰¹ a u hrvatskim seoskim kućama navodno su Radićevi i Mačekovi portreti visjeli zajedno sa slikama Majke Božje.¹⁰² Imidž HSS-a militariziran je osnivanjem paravojne stranačke formacije Hrvatske seljačke zaštite, koja je trebala štiti seljake od žandarskoga nasilja, ali je njezino nasilje često bilo usmjereno protiv svih protivnika.¹⁰³ Prema riječima Željka Karaule, Mačekov kult bio je hibrid koji je uspio spojiti gotovo dijametralno suprotne slike demokratskoga političara i autoritarnoga vođe.¹⁰⁴

Otkrivanje ploče Janezu/Ivanu Mačeku može se promatrati i u kontekstu uspona i učvršćivanja kulta Vladka Mačeka, a posebno kao rijetka manifestacija toga kulta izvan hrvatskih krajeva. Općenito, učvršćivanje kultova jugoslavenskih političara preko spomenika bilo je prilično rijetka pojava. Nikoli Pašiću, primjerice, otkrivena je spomen-ploča na domu u Beogradu (1936.), kip u Nišu (1938.) te još jedna ploča u Zürichu (1939.), gdje je živio kao student, a postojali su i nikad dovršeni planovi da se u Beogradu podigne spome-

⁹⁶ „Nov način pozdravljanja dr. Mačka”, *Mariborski večernik Jutra*, 10. 5. 1938., 4. Autorov prijevod.

⁹⁷ O važnosti Mačekova stana u Zagrebu i imanja u Kupincu kao sjedištima HSS-a i simboličkim središtima paralelne političke moći vidi: ŠUTE, „Vladko Maček's apartment and farm in Kupinec”.

⁹⁸ MAČEK, *Memoari*, 115-116.

⁹⁹ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 17.

¹⁰⁰ „Veličasten ognjemet”, *Domoljub* (Ljubljana), 26. 7. 1939., 6; KARAULA, *Mačekova voj-ska*, 138.

¹⁰¹ TROCH, *Nationalism and Yugoslavia*, 180.

¹⁰² GLOJNARIĆ, *Vođa govori*, 222; PETANJEK, *Dr. Vladimir Maček*, 175-176.

¹⁰³ KARAULA, „Naš vođa” – stvaranje kulta Vladka Mačeka”, 161; JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 20.

¹⁰⁴ KARAULA, „Naš vođa” – stvaranje kulta Vladka Mačeka”, 164.

nik strijeljanome ministru unutarnjih poslova Miloradu Draškoviću. Najmanje jedna ploča s reljefom Antona Korošca još za života otkrivena je u Sloveniji (u Šentjanžu kod Dravograda). U Hrvatskoj su, naravno, prednjačili Radićevi spomenici, kao opozicija javnoj memorijalnoj politici vlasti u Beogradu: od sredine 30-ih do 1941. kipovi su mu postavljeni u Zagrebu (prenesen u Petrinju), Zlatar Bistrici, Desnom Trebarjevu, Maču, Novoj Rači, Selcima na Braču i Crikvenici. I Đuro Basariček je odmah nakon smrti dobio spomenik u selu Okrugljača (1928.).

Ideja o podizanju spomen-obilježja *roditeljima* jednoga još aktivnoga jugoslavenskog političara bila je potpuno nepoznata, pa je spomen-ploča Janezu/Ivanu Mačeku jedinstvena u svojem vremenu i prostoru. Otkrivanje je bilo manifestacija političke oporbe koja se istovremeno može iščitavati na dvije razine: na razini Mačeka kao hrvatskoga političkog vođe, čime je spomen-ploča postala politička propaganda za (formalno nepostojeću) stranku izvan hrvatskoga etničkog prostora, a istovremeno i na razini Mačeka kao vođe Ujedinjene oporbe, oko kojega su se okupljale i koga su podržavale sve antirežimske skupine u zemlji. Kao i gotovo svi drugi projekti koje je Maček poduzeo u to vrijeme, spomen-ploča morala je balansirati između nacionalnih i transnacionalnih političkih ciljeva. U svakom slučaju, čini se da je postavljena kao antispomenik u odnosu na memorijalni krajolik jugoslavenske monarhije, koji se temeljio na spomen-obilježjima članovima kraljevske obitelji Karadorđević i (prvenstveno srpskim, a znatno manje hrvatskim i slovenskim) vojnicima palim u Prvom svjetskom ratu.

Pripreme za postavljanje spomen-ploče

Spomen-ploča Janezu/Ivanu Mačeku nije bila prvi primjer slovensko-hrvatske suradnje u podizanju spomen-obilježja. Još 1880. i 1910. na pročelju rodne kuće Stanka Vraza u Cerovcu zajednički su organizirane proslave, na kojima je svaki put otkrivena ploča. U međuvremenu je 1907. Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja” organizirala postavljanje spomen-ploče učitelju i književniku Ljudevitu Tomšiću u Vinici. Ploča Janezu/Ivanu Mačeku prvi je i zasad jedini poznati projekt takve suradnje iz međuraća.

Najvažniji izvor saznanja o procesu organizacije otkrivanja spomen-ploče Janezu/Ivanu Mačeku je list *Bojevnik*, koji piše da inicijatori postavljanja ploče uopće nisu bili HSS-ovci ni Hrvati – inicijativu su dali Slovenci koji su živjeli u Zagrebu. „Ovom spomen-pločom zagrebački Slovenci žele odati čast uspomeni na slovenskoga sunarodnjaka iz jednostavne seoske kuće u Lesičnom, koji nam je dao velikoga vođu i borca za prava seljačkoga naroda.” *Bojevnik* Mačeka ni u jednom trenutku nije opisao kao hrvatskoga političkog vođu, nego je definiran samo kao „naš veliki seljački vođa”.¹⁰⁵ Inicijativa zagrebač-

¹⁰⁵ PRIREDITVENI ODBOR, „Velika svečanost v Lesičnem”, *Bojevnik*, 27. 10. 1935., 1. Autorov prijevod.

kih Slovenaca stoga je, prema inzistiranju organizatora, nastala iz poštovanja prema Mačeku kao vođi seljaka, a ne iz političkih razloga.

Predvodnica skupine zagrebačkih Slovenaca koja je donijela odluku o postavljanju spomen-ploče bila je Ina Stipetić,¹⁰⁶ supruga inženjera strojarstva Đure Stipetića, koji je u Prvom svjetskom ratu bio projektant ratnih brodova, a od 1933. do 1935. rektor Sveučilišta u Zagrebu.¹⁰⁷ Ina Stipetić i njezini istomišljenici odlučili su da se ploča svečano otkrije u nedjelju 3. studenog 1935. u 9 sati. U Lesičnom su se 23. listopada zagrebački Slovenci susreli s mještanima koji su se uključili u projekt. Na sjednici je prihvaćen raspored proslave te izabran odbor, koji je preuzeo organizaciju manifestacije. Predsjednikom odbora postao je Rudolf Dobovišek, najvjerojatnije zato što je kao izabrani skupštinski zastupnik na oporbnoj listi bio najprepoznatljivija osoba u šmarškom kotaru koja se povezivala s Mačekom. Nositelji svih ostalih dužnosti – potpredsjednika, tajnika, blagajnika i pet vijećnika – bili su seljaci iz Lesičnog i okolice, osim dvojice Slovenaca iz Zagreba, koji su radili kao činovnici i trgovci. Član odbora bio je i Janez Muha, vlasnik kuće u Lesičnom u kojoj se devet desetljeća prije rodio Janez/Ivan Maček.¹⁰⁸ Odbor je izdao pozivnice za svečanost, ističući slovensku svijest oca Vladka Mačeka.¹⁰⁹

Organizacijski odbor u *Bojevniku* je pozvao sve Slovence na proslavu, no reakcije slovenskih novina bile su mlake. Većina ih nije objavila vijest o otkrivanju ploče niti je na to pozvala svoje čitatelje jer su to, unatoč *Bojevnikovim* uvjerenjima, doživjeli kao hrvatsku političku manifestaciju. Jedina je iznimka *Slovenec* (glasilo SLS-a, koji je tada bio dio vladine koalicije), gdje su tvrdili da će ploču otkriti „hrvatski domoljubi” „da bi javno iskazali poštovanje prema uzornom ocu i iskrenom domoljubu”. Nacrt priprema za svečanost ograničio se na događanja u Hrvatskoj: „U Zagrebu su pripreme za ovu proslavu u punom jeku. Hrvati će 3. studenog u 8 sati zajedno krenuti iz Zagreba motorima, automobilima i autobusima, zaustaviti se u selu Klanjec, gdje je hrvatski pjesnik Mihanović spjevao svoju pjesmu ‘Lijepa naša domovino’, zatim će prijeći rijeku Sutlu da bi se u Lisičnom poklonili uspomeni na ‘dragog dedeka’, koji je bio prvi učitelj njihova sadašnjega vođe.” Na kraju teksta bio je i poziv: „Organizacijski odbor poziva sve istomišljenike, a osobito kulturno-prosvjetna društva, da u što većem broju prisustvuju ovoj proslavi na rubu Slovenije.”¹¹⁰ *Slovenec* je tako otkrivanje ploče predstavio kao isključivo hrvatski projekt koji nema nikakve veze sa Slovincima osim slučajnosti da je Janez/Ivan Maček rođen u Sloveniji. Poziv na proslavu također pokazuje distanciranje *Slovenca* od projekta: na otkrivanje ne pozivaju novine nego organizacijski odbor.

¹⁰⁶ *Isto*.

¹⁰⁷ „Novi rektor zagrebske univerze”, *Jutro*, 2. 7. 1933., 2; „Nov rektor zagrebske univerze”, *Slovenski narod*, 26. 9. 1935., 3.

¹⁰⁸ PRIREDITVENI ODBOR, „Velika svečanost v Lesičnem”, *Bojevnik*, 27. 10. 1935., 1.

¹⁰⁹ „Dr. Maček je Slovenec”, *Jutro*, 3. 11. 1935., 2.

¹¹⁰ „Odkritje spominske plošče † ing. Mačku”, *Slovenec*, 24. 10. 1935., 4. Autorov prijevod.

Bojevnik je izvijestio da je spomen-ploču Janezu/Ivanu Mačeku, „koja predstavlja veliko umjetničko djelo”, izradio „priznati kipar i medaljer svjetskoga glasa” Ivo Kerdić.¹¹¹ Hrvatski kipar imao je zanimljiv životni put, uspon od obrtnika i bravarskoga pomoćnika do sveučilišnoga profesora i akademika, zbog čega se u literaturi opisuje kao *self made man*.¹¹² Rođen je 1881. u slavonskom selu Davoru u obitelji kovača. Godine 1895. dolazi u Zagreb i počinje pohađati stručnu školu. Iskustva je nastavio stjecati radeći u Parizu i Beču (gdje je bio član umjetničkoga društva *Vesna*, koje su formirali slovenski i hrvatski studenti bečke Umjetničke akademije), a 1913. vratio se u Zagreb da bi rukovodio radom nove ljevaonice koja je djelovala u sklopu Škole za umjetnost i obrt. Godine 1923. počeo je predavati obradu metala na zagrebačkoj Akademiji, a zvanje redovitoga profesora postigao je 1940. godine.¹¹³ Skulptorska forma u kojoj je Kerdić postigao najveće tehničko majstorstvo jest medaljonska skulptura. Napravio je stotine medalja, plaketa i kovanica, eklektično kombinirajući svoj osobni dodir i utjecaje brojnih stilova iz povijesti umjetnosti.¹¹⁴ Na medaljama je prikazao niz hrvatskih suvremenika i povijesnih ličnosti; 1938., u spomen na teške poplave u Hrvatskoj prethodne godine, u čijem je saniranju pomogla Gospodarska sloga, prikazao je i profil Vladka Mačeka.¹¹⁵ Osim toga izradio je niz dekorativnih skulptura, javnih i nadgrobnih spomenika. Njegovo najpoznatije djelo je kip Dore Krupić na Kamenitim vratima, koji je 1928. naručila zagrebačka gradska uprava.

Među Kerdićevim studentima na Akademiji bili su i slovenski kipari Alojz Kogovšek, Janez Weiss Belač,¹¹⁶ Stane Dremelj, Boris Kalin¹¹⁷ i Radoje Hudoklin. Dopisivao se i s poznatim kiparom Franom Bernekerom, koji ga je u pismima oslovljavao s „Cenjeni gospod Profesor” i „dragi Prijatelj”.¹¹⁸ Kerdić je izradio i brončani lovorov vijenac sa slovima R i F (*République Française*) po narudžbi francuskoga konzulata u Zagrebu i Splitu, namijenjen za postolje spomenika profrancuskom pjesniku Valentinu Vodniku u Ljubljani¹¹⁹ kao dar francuske vlade ljubljanskoj općini. Na svečanom otkrivanju Ilirskoga stupa 13. listopada 1929. francuski veleposlanik položio je vijenac pred Vodnikov spomenik,¹²⁰ a nedugo zatim on je pričvršćen na postolje, gdje se i danas nala-

¹¹¹ PRIREDITVENI ODBOR, „Velika svečanost v Lesičnem”, *Bojevnik*, 27. 10. 1935., 1. Autorov prijevod.

¹¹² ROJE-DEPOLO, MAŽURAN-SUBOTIĆ, *Ivo Kerdić*, 7.

¹¹³ MONTANI, *Ivo Kerdić*, 17-21.

¹¹⁴ ROJE-DEPOLO, MAŽURAN-SUBOTIĆ, *Ivo Kerdić*, 7.

¹¹⁵ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 5, inv. br. 594, Plakete za poplavljene krajeve s likom dra Mačka; ALUJEVIĆ, DER-HAZARIJAN VUKIĆ, FERBER BOGDAN, „Mirogojski opus Ive Kerdića”, 57-58.

¹¹⁶ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 14, inv. br. 897, Izjava učenika Iva Kerdića, 2. 3. 1936.

¹¹⁷ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 12, inv. br. 765, Razglednica Borisa Kalina Ivu Kerdiću.

¹¹⁸ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 12, inv. br. 761, Pismo Frana Bernekera Ivu Kerdiću, 26. 4. 1926.

¹¹⁹ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 10, inv. br. 626, Pismo francuske ambasade u Zagrebu i Splitu Ivu Kerdiću, 8. 10. 1929.

¹²⁰ „Ilirske svečanosti v Ljubljani”, *Slovenec*, 12. 10. 1929., 9.

zi. U Sloveniji postoji barem još jedno Kerdićevo djelo – grobnica obitelji Boić u Murskoj Soboti iz 1931. godine.¹²¹

Dio Kerdićeve opusa iz razdoblja između dva svjetska rata mogao bi stvoriti dojam da je bio pristaša državnoga projekta unitarnoga ujedinjenja. Već 1918. izradio je spomen-ploču stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca s tri ženske alegorije jugoslavenskih „plemena”, koja je postavljena na zgradu Sabora.¹²² Godine 1920. izradio je plaketu Josipa Jurja Strossmayera za rektorski lanac Sveučilišta u Zagrebu, koja je zamijenila austrijske insignije,¹²³ a 1926. u Novoj Gradiški otkriven je njegov spomenik kralju Petru I. Karađorđeviću u punom formatu.¹²⁴ Ipak, Kerdić se angažirao u brojnim projektima koji su mnogo bolje odražavali njegov hrvatski autonomistički i antiunitaristički stav. Nedugo nakon smrti Stjepana Radića izradio je brončanu ploču s njegovim portretom,¹²⁵ a već 1925. za projekt Sokolske mogile u zagrebačkom Maksimiru izradio je golemi kip sokola, koji nije smio biti postavljen. U drugoj polovini 30-ih godina Kerdić je izradio i nacрте za (nerealizirani) spomenik Anti Starčeviću u Zagrebu. Kipar je bio član Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja”, pa je 1936. osmislio novi simbol udruge, u koji je, unatoč službenoj zabrani, uvrstio i hrvatski grb, o čemu je u nacrtu za jedno pismo prkosno zapisao: „Dozvolu za to što sam upotrijebio hrvatski grb ‘čiji je vlasnik hrvatski narod’, zatražiti ću kad Hrvatska bude slobodna.”¹²⁶

S obzirom na sve to ne čudi što je Kerdić izradio i spomen-ploču Janezu/Ivanu Mačeku. Još uvijek nije poznato na koji je način organizacijski odbor odabrao kipara niti se znaju detalji izrade ploče. U Kerdićevoj pisanoj ostavštini spomen-ploča jedini se put spominje u jednoj od poslovnih knjiga ljevaonice, gdje je upisano da su izlivanje ploče u bronci i ugradnja stajali 4.000 dinara.¹²⁷ Nijedan katalog, popis djela ili bilo koji drugi znanstveno-istraživački rad o Kerdiću ne spominje spomen-ploču u Lesičnom.

Uspravna pravokutna spomen-ploča izrađena je od bronce. Gornju polovicu zauzima reljefno poprsje Janeza/Ivana Mačeka, prikazano u lijevom tričetvrt profilu. Reljef realistički prikazuje starijega, djelomično ćelava muškarca s brkovima. Izraz lica mu je ozbiljan i blago namršten, a starački pogled prodoran. Odjeven je u svečano odijelo s reverima i kravatu. Lijevo i desno od glave su godine rođenja i smrti, 1845 i 1933. Na donjoj polovici ploče ispisan je reljefni natpis: *V TEJ HIŠI JE BIL ROJEN / JANEZ MAČEK / OČE DR. VLA-DIMIRJA / MAČKA · VODITELJA / KMEČKEGA NARODA.*

¹²¹ ALUJEVIĆ, DER-HAZARIJAN VUKIĆ, FERBER BOGDAN, „Mirogojski opus Ive Kerdića”, 22; „Nova umetnina”, *Jutro*, 20. 12. 1931., 8.

¹²² ROJE-DEPOLO, MAŽURAN-SUBOTIĆ, *Ivo Kerdić*, 151.

¹²³ MONTANI, *Ivo Kerdić*, 5; ROJE-DEPOLO, MAŽURAN-SUBOTIĆ, *Ivo Kerdić*, 66.

¹²⁴ „Spomenik kralja Petra v Novi Gradiški”, *Jutro*, 4. 12. 1926., 4; „Spomenik Kralju Petru u Novoj Gradišci”, *Politika*, 1. 12. 1926., 9.

¹²⁵ MONTANI, ZLAMALIK, *Ivo Kerdić*, 18.

¹²⁶ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 2, inv. br. 676, Pismo Iva Kerdića Meštarskomu zboru Braće Hrvatskoga Zmaja, 13. 10. 1936.

¹²⁷ HR-HAZU-ALU, Kerdić, kut. 1, inv. br. 822, Knjiga računa Iva Kerdića, 1934-1937.

U Arhivu za likovne umjetnosti HAZU čuva se fotografija okrugloga medaljona s portretom Janeza/Ivana Mačeka, koji nije posve identičan onome na ploči. Nejasno je koja je bila funkcija toga medaljona. Izrada se čini previše kvalitetnom da bi bila samo studija ili nacrt. Najbolji, iako nejasan trag daje katalog Kerdićeva rada iz 1994., u kojem autori spominju da je Kerdić medaljonima pokojnika ukrasio nekoliko grobova na Mirogoju, među kojima je bila i brončana ploča Janeza/Ivana Mačeka iz 1935.¹²⁸ Danas na grobu nema medaljona.

Slika 1. Današnje stanje rodne kuće Janeza/Ivana Mačeka u Lesičnom. Fotografija: autor.

¹²⁸ ROJE-DEPOLO, MAŽURAN-SUBOTIĆ, *Ivo Kerdić*, 43, 152.

Fotografija plašana v gotovini

Leto V., št. 22

V Ljubljani, dne 10. novembra 1935

Ishaja vsak četirik

Cena 1 Din

BOJEVNIK

Eno izmed najvažnejših vprašanj

Skrb za brezposelne

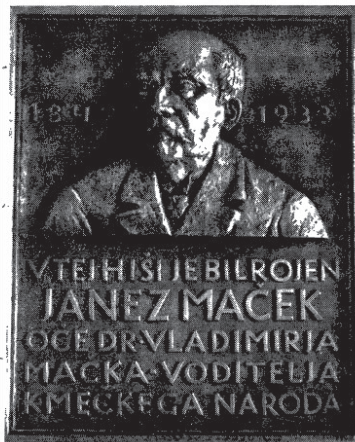
Problem brezposelnosti je danes nedvomno eden najresnejših socialnih, pa tudi gospodarskih problemov. V našem listu hočemo temu vprašanju posvečiti najskrbnejšo pozornost, ker vemo, da spada taka pažnja k pozitivnemu delu za dobrobit našega delovnega človeka, pa naj bo ta iz vrst ročnega ali duševnega delavstva.

Povedati smo že, da je organizirano in stalno skrb za brezposelne pristojevalci k osnovnim in najglavnejšim dolžnostim države, ker mora biti vse prizadevanje države usmerjeno le k cilju, da ima vsak državljan zagotovljen svoj življenjski obstoj. Vedo se moramo zavedati, da bo problem brezposelnosti iz dneva v dan bolj pereč in tem resnejši, čim bolj napreduje naša populacijska politika, ki mora svojo nalogo videti v gospodarskem, v moralnem in v številičnem jačanju narodove celine. Danes so meje navzven zaprte, ker ni države, v kateri ne bi pošast brezposelnosti trkala na vrata državljanov. Države so najpo priklone, da uvajajo autarkično politiko in da store vse, da število svojih brezposelnih državljanov zmanjšujejo. Naša domača socialna politika se ne more zanašati na neki naravni od-

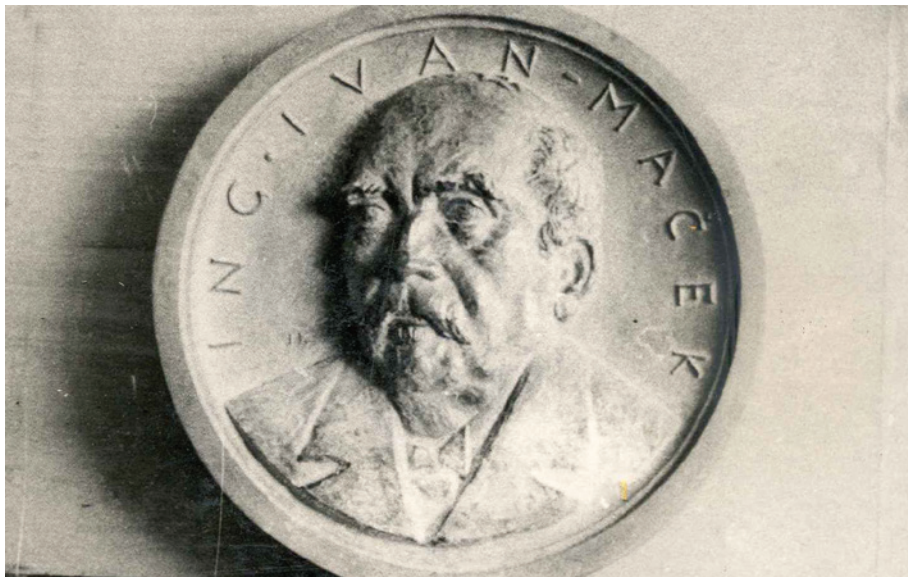
ficiranih uradniških moči, manjkajo pa tudi denarna sredstva. Toda pasivo ob strani stati ne smemo ako nečemo dokazati, da je za nas problem brezposelnosti neka sicer silna in nepriljetna postranska stvar ki pa še daleč ni tako važna, kakor je n. pr. sestava čestnih odborov. Problem brezposelnosti je zlasti za dravske banovine morda najvažnejši gospodarski in socialni ter tudi upravni problem. Toda rešujemo ga samo z »bednostnim fondom«, ki je postal neke vrste tajni fond, ki služi za vsamogotne potrebe, za trenutne krpitje, za osebne usluge eni in drugi osebi, jedra brezposelnosti se pa ne dotakne. Bednostni fond računov javnosti ne polaga, kakor da ta fond ne bi živel samo in izključno le iz javnih sredstev. Ni čuda, ako delavstvo in nameščinstvo v tem fondu ne vidi sredstva, ki naj služi sistematični borbi proti brezposelnosti.

moramo banško upravo dravske banovine, da pri sedanjih težkih situacijah ni našla za potrebno, da organizira vsaj zanesljivo statistično službo o brezposelnosti med intelektualci in delavci in pa tudi med kmetijskim ljudstvom. Brez sistema in brez vpogleda v bodočnost očitno naše srednje in strokovne

Slovenska fronta je izpregovorila

Slika 2. Naslovnica Bojevnika s reprodukcijom spomen-ploče

Slika 3. Medaljon s portretom Janeza/Ivanu Mačeka, rad Ive Kerdića. Fotografija: Fototeka Arhiva za likovne umjetnosti HAZU, inv. br. F/133-19.

Svečano otkrivanje ploče

Na dan otkrivanja ploče, 3. studenog 1935., izašao je broj *Bojevnika* koji je još jednom pozvao čitatelje na svečanu priredbu. Naglasio je da će Lesično na dan proslave biti dobro tranzitno povezano s Celjem. Posjetitelji iz raznih krajeva Slovenije mogli su u Celje stizati jutarnjim vlakovima, a autobusi gradskoga prijevoznika vozili su s celjskoga kolodvora do Lesičnog po sniženoj cijeni. Nakon proslave planirali su polazak autobusa u suprotnom smjeru u 14 sati da bi posjetitelji stigli u Celje dovoljno rano da mogu uhvatiti popodnevene vlakove za sve dijelove Slovenije.¹²⁹ *Bojevnik* je objavio najdetaljniji izvještaj o tijeku svečanosti i fotografiju ploče stavio na naslovnicu broja, ali je cenzura izbrisala problematične dijelove članka.

Rano ujutro te svečane nedjelje brojni slovenski seljaci krenuli su prema Lesičnom, mnogi od njih bogato ukrašenim seoskim zaprežnim kolima. Neki su imali natpise s nazivima udruga poput *Slovenska fronta Slivnica*, *Slovenska fronta Rogaška Slatina* i *Slovenska fronta Rogatec*. U Lesično su u masama pohrlili i okićeni autobusi, automobili i biciklisti, među kojima su neki došli i iz Prekmurja i Bele krajine. Vrijeme je bilo naklonjeno održavanju proslave, bilo je sunčano i ugodno toplo.¹³⁰

Lesično je za svečanost bilo ukrašeno s četiri slavluka, na kojima su bile uređene platforme na koje se moglo penjati i obasipati cvijećem svečanu povorku. Kod Gubenšekove kuće stajala su dva slavluka s natpisima *Ponosna bodi slovenska kmečka hiša, ki si dala očeta voditelja kmečkega naroda!* i *Živel naš rojak – vodja kmetov dr. Vladimir Maček!* Iznad ceste prema Pilštanju podignuta su dva slavluka s natpisima *Živela kmečka sloga! – Le vkup, le vkup uboga gmajna!* i *Slovenec in Hrvat, za vedno brat in brat!* (ovaj natpis cenzura je izbrisala iz *Bojevnikova* članka). Kod ta dva slavluka okupilo se najviše ljudi jer je organizacijski odbor za postavljanje spomen-ploče na čelu s Rudolfom Dobovišekom i njegovom suprugom tu čekao dolazak gostiju iz Zagreba. Red među gomilom održavali su seljački redari, a ne državni žandari.¹³¹

U 10:30 do grupe je na biciklu došao seljak redar i najavio dolazak hrvatske delegacije u 12 autobusa i brojnim automobilima. Ova je malo kasnila zbog manifestacija koje su za nju organizirane u selima duž rute. U Pilštanju su gosti nastavili put prema Lesičnom pješice.¹³² Ukupno je došlo oko 500 posjetitelja iz Zagreba i drugih dijelova Hrvatske, od kojih su neki bili odjeveni u narodne nošnje.¹³³ U znak pozdrava ispalili su rafale s obližnjega brda, a slo-

¹²⁹ PRIREDITVENI ODBOR, „V Lisično!“, *Bojevnik*, 3. 11. 1935., 1.

¹³⁰ „Slovenska fronta je spregovorila“, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 1; „Slavnost v Lesičnem“, *Slovenska zemlja*, 15. 11. 1935., 2.

¹³¹ „Slovenska fronta je spregovorila“, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 1.

¹³² *Isto*.

¹³³ „Odkritje spominske plošče očetu dr. Vl. Mačka“, *Jutro: ponedjeljska izdaja*, 4. 11. 1935., 1; „V Lesičnem pri Pilštajnu“, *Trgovski list* (Ljubljana), 5. 11. 1935., 4; „Otkriće spomen ploče Ing. Ivanu Mačeku“, *Svijet* (Zagreb), 16. 11. 1935., 405.

venska publika oduševljeno je klicala: „Živjela braća Hrvati!” Andrej Turnšek pozdravio je goste u ime organizacijskoga odbora. Zamolio ih je da prime „to-ple pozdrave slovenskoga seljaka koji vam ponosno stiže ruku /.../ vidjevši s kolikom ste ljubavju pohrlili da nam se pridružite! Ponosan sam kad osjetim kako vaša srca kucaju u jednoj velikoj, toploj bratskoj ljubavi ... Na slovenskom tlu stoji kuća oca velikoga seljačkog vođe dr. Vladimira Mačeka. Vidim u tome znak i podsjetnik svima da moramo ići zajedničkim putem ako želimo postići zadovoljstvo i sreću, obećavam vam ljubav za ljubav, vjernost za vjernost, i od srca vas zovem: Nazdravlje, braćo! Živjeli!”¹³⁴

Među političarima koji su koračali na čelu skupine hrvatskih gostiju Mačeka (još) nije bilo, nego su bili neki od vodećih članova HSS-a poput Mačkova izaslanika i njegova osobnoga te HSS-ova tajnika Jakova Jelašića, Ivana Pernara, Žige Šola, Josipa Reberskog i Dragana Belaka,¹³⁵ Mačkova osobnoga tjelohranitelja i kuma njegova sina, inače tapetara i dizajnera interijera koji je umjetnost studirao u Francuskoj.¹³⁶ Ostali gosti bili su L. Grivičić (možda industrijalac Leonard), Andrija Jambrec, Milan Praunsperger, Petar Baković, odvjetnik i saborski zastupnik Ivan Banković iz Jastrebarskog,¹³⁷ Milan Ivšić, zagrebački odvjetnik Tomo Jančiković i umirovljeni učitelj te književnik Milutin Majer, koji je zajedno s ostalim sunarodnjacima ganuto zahvaljivao za slovenske čestitke. Povorka je uz pucanje malenih topova i povike krenula prema rodnoj kući Janeza/Ivana Mačeka.¹³⁸ Za vrijeme kretanja povorke zagrebačke glazbe svirale su slovensku i hrvatsku himnu, a sudjelovalo je i nekoliko hrvatskih pjevačkih društava predvođenih zagrebačkim „Zvonom” i Seljačkim pjevačkim društvom „Podgorac” iz Gračana.¹³⁹

Povorka je ubrzo stigla do Mačkove rodne kuće, gdje su se već okupili brojni posjetitelji. *Svijet* je napisao da je kuća stara više od stoljeća i da ju je izgradio Janezov/Ivanov otac Matija Maček. Bila je to visoka prizemnica uz crkvu sv. Ulrika, okružena s pripadajućih 28 jutara zemlje. Krov je bio prekriven slamom, koja je gotovo potpuno obrasla mahovinom, a interijer je još uvijek bio tipičan za slovenske seoske kuće.¹⁴⁰ Nakon odlaska obitelji Maček kuća je promijenila tri vlasnika, ali su je mještani i dalje zvali „pri Mačku”.¹⁴¹ Na pročelju zgrade, ispod dva prozora, bila je postavljena spomen-ploča.

Svečanost ispred kuće započeo je Dobovišek, koji je u svečanom obraćanju rekao: „Kad ste se okupili, dragi seljaci i dragi gosti, u ovom skromnom Lesičnu, dobro zapamtite ovu skromnu slamnatu kuću u kojoj je prije 90 go-

¹³⁴ „Slovenska fronta je spregovorila”, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 1. Autorov prijevod.

¹³⁵ *Isto*, 2.

¹³⁶ MAČEK, ŠKRABE, *Maček izbliza*, 77-78; KARAUŁA, *Mačkova vojska*, 281.

¹³⁷ „Proslava u Lesičnomu”, *Jutarnji list* (Zagreb), 4. 11. 1935., 15; „Otkriće spomen ploče Ing. Ivanu Mačeku”, *Svijet*, 16. 11. 1935., 405.

¹³⁸ „Slovenska fronta je spregovorila”, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 2.

¹³⁹ „Otkriće spomen ploče Ing. Ivanu Mačeku”, *Svijet*, 16. 11. 1935., 405.

¹⁴⁰ „Proslava u Lesičnomu”, *Jutarnji list*, 4. 11. 1935., 15.

¹⁴¹ „Nekaj iz predzgodovine novega voditelja Hrvatov dr. Vladka Maček”, *Slovenski gospodar*, 6. 9. 1928., 5.

dina rođen siromašan seljački dječak, koji se borio s neimaštinom i patnjom u stranim njemačkim školama, ali sa slovenskom upornošću i marljivošću završio je svoje studije i stekao zvanje inženjera. Po svršetku studija slavenski mu osjećaji nisu dopuštali služiti njemačkom austrijskom gospodarstvu, nego je otišao među braću Hrvate. Tu je razvio sve svoje stručne vještine i stvorio sebi vječni spomenik u cestogradnji. U Hrvata mu se rodio sin Vladimir, suborac pok. Stjepana Radića iz mladosti, neustrašivi borac za prava seljačkoga naroda i današnji vođa cijeloga hrvatskog naroda. Kad smo se danas okupili hrvatski i slovenski težaci kod ove skromne seoske kuće, iz naših srca k nebu hrle tihi uzdasi zahvalnosti velikom pokojniku: 'Bog mu daj vječni mir i pokoj! Slava mu!' A tebe, draga naša slovenska kućice, pod čijim je krovom rođen veliki pokojnik, ne možemo pozdraviti ljepše nego našom narodnom pjesmom: 'Oj hišica očetova, / Bog živi Te!'" Dobovišek je nastup na „veličanstvenom zboru slovenskih i hrvatskih seljaka koji su se u tisućama okupili u spomen na pokojnoga Janeza Mačeka” zaključio „neizbrisivom i zauvijek povijesnom činjenicom”, koju je cenzura ironično izbrisala iz novina,¹⁴² no čini se da je mislio na spomenuti slogan *Slovenac i Hrvat, zauvijek brat i brat*.

Nakon Dobovišeka, o nužnosti seljačkoga pokreta govorio je prof. Jakov Jelašić,¹⁴³ a potom i predstavnik hrvatske delegacije Dragan Belak, koji je u svojem govoru prikazao težak životni put Janeza/Ivana Mačeka s naglaskom na neimaštinu i glad s kojima se u mladosti nosio, ali ih je skromnošću i ustrajnošću prevladavao. Mnoštvo je također glasno pozdravilo sljedeće govornike. Među njima su bili Ida Stipetić,¹⁴⁴ koja je govorila na slovenskom i otkrila spomen-ploču,¹⁴⁵ hrvatska književnica Zdenka Smrekar, rođena Slovenka i izdavačica lista *Naša žena*, koji je čitao i preporučivao i sam Vladko Maček,¹⁴⁶ i Ivan Banković. Uglavnom su slavili zasluge, rad i slovensku svijest Janeza/Ivana Mačeka, a preko njega i Vladka Mačeka, „naglašavajući da je on za seljačku ideologiju Stjepana Radića pridobio Hrvate”.¹⁴⁷ Manifestaciju je zatvorio Dobovišek pokličima „Živjela slovenska fronta!” i „Živio dr. Maček!”. Nakon priredbe, kao i tijekom pojedinačnih govora, zborovi su pjevali slovenske i hrvatske domoljubne pjesme, a svirali su i glazbeni sastavi.¹⁴⁸ *Svijet* je zaključio: „Tako je prošla ova uznosita proslava, koja je opet dokazala potpuno bratstvo hrvatskog i slovenskog seljačkog naroda, koje vežu iste radosti i tište iste tegove. Taj će dan biti nezaboravan.”¹⁴⁹

¹⁴² „Slovenska fronta je spregovorila”, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 2. Autorov prijevod.

¹⁴³ „Slavnost v Lesičnem”, *Slovenska zemlja*, 15. 11. 1935., 2.

¹⁴⁴ „Slovenska fronta je spregovorila”, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 2.

¹⁴⁵ „Spominska plošča inž. J. Mačku”, *Ponedjeljski Slovenec*, 4. 11. 1935., 2.

¹⁴⁶ Dr. Vladko MAČEK, „Dr. Vladko Maček 'Našoj Ženi'”, *Naša žena* (Zagreb), 6. 7. 1935., 1.

¹⁴⁷ „Na vrlo svečan način otkrivena je spomenploča ocu dra Vl. Mačeka”, *Novosti*, 4. 11. 1935., 4.

¹⁴⁸ „Slovenska fronta je spregovorila”, *Bojevnik*, 10. 11. 1935., 2. Autorov prijevod.

¹⁴⁹ „Otkriće spomen ploče Ing. Ivanu Mačeku”, *Svijet*, 16. 11. 1935., 405.

Sam Vladko Maček nije prisustvovao središnjoj proslavi¹⁵⁰ iako su novine najavljivale njegov dolazak.¹⁵¹ U Lesičnom se pojavio u večernjim satima, nakon završetka slavlja, gdje mu je ostatak posjetilaca oduševljeno klicao u čast.¹⁵² Što je točno potaknulo takvu odluku može se samo nagađati. Možda iz pijeteta prema pokojnom ocu i zbog nespremnosti na izlaganje privatne sfere u javnost nije želio eksploatirati politički kapital takva događaja. A možda je Maček, kao što je dan prije otkrivanja ploče u intervjuu s njim objavio novinar *New York Timesa*, htio ostati sakriven u pozadini, čime mu se među njegovim sljedbenicima počeo pripisivati status bajkovitoga ili mitskoga junaka.¹⁵³

Rudolf Dobovišek je dan nakon proslave zahvalio sudionicima. „Prva velika manifestacija naše slovenske fronte /.../ nadmašila je sva očekivanja, a brojne tisuće slovenskih seljaka iz svih krajeva Slovenije jasan su dokaz da naša slovenska misao prodiere u najšire slojeve naroda”, ocijenio je. Pohvalio je dojmljivu zastupljenost posjetitelja iz bliže i dalje Slovenije, posebice s obzirom na znatnu udaljenost Lesičnog od glavnih prometnica. Prema njegovim procjenama, proslavu je posjetilo oko 10.000 ljudi, 2000 biciklista, više od 100 zaprežnih vozila te 169 automobila i autobusa, a usprkos velikom broju uzvanika, nije bilo nereda. Dobovišek je također unaprijed odgovorio na moguće kritike: „Na ovoj divnoj proslavi vidno je istaknuta jednodušnost seljačkoga puka i jaka volja za borbu za prava slovenskoga seljačkog i radnog naroda. Neka naši protivnici govore i pišu što hoće, Lesično je nedvojbeno pokazalo divovsku ekspanziju slovenske zemljoradničke svijesti.” Na kraju je još jednom zahvalio svim sudionicima: „Prijatelji! Dužnost mi je iskreno zahvaliti svima koji su sudjelovali – posebno Pilštančanima, Zagorčanima, Prevorjancima i Kozjancima, nadmašili ste sami sebe! – kao i svim suborcima iz šire domovine koji su nam pohrlili. Osobito najiskrenije zahvaljujemo zagrebačkim Slovencima i braći Hrvatima što su omogućili ovu proslavu.”¹⁵⁴ I zagrebačke *Novosti* složile su se da su na slavlju „jednako sudjelovali i Slovenci i Hrvati”.¹⁵⁵

¹⁵⁰ „Spominska plošča inž. J. Mačku”, *Ponedjeljski Slovenec*, 4. 11. 1935., 2.

¹⁵¹ M. SIM., „Otkrivanje spomen-ploče ocu g. dr. Vlatka Mačeka u selu Lisičnu”, *Pravda* (Beograd), 4. 11. 1935., 2; N. Š., „G. Maček na proslavi”, *Pravda*, 4. 11. 1935., 2; „Dr. Maček je Slovenec”, *Jutro*, 3. 11. 1935., 2.

¹⁵² „Otkriće spomen ploče Ing. Ivanu Mačeku”, *Svijet*, 16. 11. 1935., 405.

¹⁵³ GLOJNARIĆ, *Vođa govori*, 277-279.

¹⁵⁴ Rudolf DOBOVIŠEK, „Zahvala”, *Bojovnik*, 10. 11. 1935., 4. Autorov prijevod.

¹⁵⁵ „Na vrlo svečan način otkrivena je spomenploča ocu dra Vl. Mačeka”, *Novosti*, 4. 11. 1935., 4.

Slika 4. Fotoreportaža lista Svijet o otkrivanju spomen-ploče

Slika 5. Razglednica s nepoznatom grupom ispred spomen-ploče

Novinske reakcije i komentari na otkrivanje spomen-ploče

S iznimkom *Bojevnika*, slovenski je tisak o otkrivanju spomen-ploče pisao samo u kratkim bilješkama. *Jutro* je tom događaju posvetilo tek tri rečenice, iako otisnute na naslovnici, a sličnoga su opsega bili članci u *Trgovskom listu*, *Slovenskoj zemlji* i *Slovincu*. Prema potonjem izvješću, seljački tjednik *Domoljub*¹⁵⁶ i celjska *Nova doba*¹⁵⁷ prepisali su svoje priloge gotovo do slova. Otkrivanje ploče ipak je odjeknulo i u tisku američkih Slovenaca, izvijestile su o njemu slovenske novine iz Buenos Airesa¹⁵⁸ i novine Jugoslavenske katoličke zajednice iz Clevelanda.¹⁵⁹ Od srpskoga tiska samo je *Pravda* izvijestila o događaju,¹⁶⁰ dok je u Hrvatskoj, pored *Novosti* i *Jutarnjega lista*, najvažniju reportažu, opremljenu fotografijama sa svečanosti, objavio *Svijet*.

¹⁵⁶ „Spominska plošča očetu dr. Mačka”, *Domoljub*, 6. 11. 1935., 585.

¹⁵⁷ „Odkritje spominske plošče inž. Janezu Mačku na Lesičnem”, *Nova doba* (Celje), 8. 11. 1935., 2.

¹⁵⁸ „Dr. V. Maček je Slovenec”, *Novi list / El Nuevo Periodico* (Buenos Aires), 28. 12. 1935., 3.

¹⁵⁹ „Hrvatski voditelj dr. Vladimir Maček je Slovenec”, *Nova doba / New Era* (Cleveland), 27. 11. 1935., 1.

¹⁶⁰ M. SIM., „Otkrivanje spomen-ploče ocu g. dr. Vlatka Mačeka u selu Lisičnu”, *Pravda*, 4. 11. 1935., 2; N. Š., „G. Maček na proslavi”, *Pravda*, 4. 11. 1935., 2.

Iako je slovenski tisak o otkrivanju ploče pisao relativno skromno, a slovenska ili jugoslavenska politika na proslavu nije formalno reagirala, događaj nije prošao nezapaženo. Mnoge novine nisu ulazile u rezimiranje događanja na svečanosti, nego su na proslavu odgovorile komentarima, kritikama i drugim mišljenjima o (ne)primjerenosti postavljanja takva obilježja. Reakcije su uglavnom bile necenzurirane – cenzura u slovenskom tisku bila je manje oštra nego drugdje u zemlji.¹⁶¹

Nekoliko se novina ograničilo na već poznate komentare o slovenskom podrijetlu vođe Hrvata. Mariborski katolički tjednik *Slovenski gospodar* komentirao je u šaljivoj kolumni: „*Le vkup, le vkup uboga gmajna!* Tim laskavim riječima pozvao je Dobovišek da dokaže Slovincima da je Maček Slovenac, a Hrvatima da je Maček Hrvat. Doveo ih je tamo iza Pilštanja i ljudi su išli gledati Mačeka. Ali njega nije bilo /.../, pa sad ne znaju je li Slovenac ili je Hrvat.”¹⁶² Sličan komentar nepoznatoga čitatelja objavilo je katoličko glasilo clevelandskih Slovenaca *Nova doba*: „Nedavno sam pročitao da je otac sadašnjega hrvatskog poglavara dr. Vladimira Mačeka Slovenac, rođen u Lisičnom kod Kozja u nekadašnjem Spodnjem Štajerskom. Ako imena išta znače i u dr. Mačeku ima nešto lisičje, kozje i mačje lukavštine, onda su si Hrvati izabrali izvrsnoga vođu. U svakom slučaju, sudbina je hirovita na svoj način, jer je Rusima dala diktatora Gruzijca Staljina /.../, njemačkoj državi austrijskoga Hitlera za vođu, a Hrvatima Slovenca dr. Mačeka.”¹⁶³ Liberalni *Mariborski večernik Jutra*, lokalno izdanje ljubljanskoga *Jutra*, također je negodovao „koliko su vodećih političara i državnika Slovenci podarili Austrijancima, Mađarima i Talijanima” te istaknuo da je spomen-ploča „svjesnom i neumoljivom Slovincu do posljednjega daha njegova dugog života” konačno „službeno potvrdila ono što smo usput već dugo znali, da je dr. Vladko Maček Slovenac. Dakle, tako izgleda to hrvatstvo, koje nije moglo naći ni svojega vođu među Hrvatima, nego ga je moralo posuditi od Slovenaca, koje u Zagrebu tako rado nazivaju ‘prokletim Kranjcima’.”¹⁶⁴

Neke su novine u oduševljenom slovenskom slavljenju Janeza/Ivana Mačeka, a time posredno i Vladka Mačeka, pokušale pronaći licemjerje i dvostruka mjerila, među njima i liberalno ljubljansko *Jutro*. List je ocijenio da se jednostavno ne događa da jedan narod otkrije spomenike svojim otpadnicima, ali ako se i dogodi, to može biti samo „sramotno sluganstvo” ili „provociranje onoga stranog naroda koji sada među svoje vođe ubraja sina ili unuka”. No, otkrivanje ploče Mačeku nije se moglo svrstati ni u jednu od te dvije kategorije jer nije bilo u neprijateljskom duhu i Hrvati ga nisu doživjeli kao provokaciju Slovenije. U činu otkrivanja ploče *Jutro* je otkrilo diskrepanciju u odnosu na Mačekove političke stavove, pa je njegove slovenske pristaše

¹⁶¹ SIMIĆ, *Propaganda Milana Stojadinovića*, 143, 158.

¹⁶² „Peter Rešetar rešetari”, *Slovenski gospodar*, 13. 11. 1935., 9. Autorov prijevod.

¹⁶³ A. J. T., „Vsak po svoje”, *Nova doba / New Era*, 4. 12. 1935., 1. Autorov prijevod.

¹⁶⁴ „Voditelj Hrvatov – Slovenec: Dr. Vladko Maček je sin zavednega Slovenca inž. Janeza Mačka iz šmarskega okraja”, *Mariborski večernik Jutra*, 5. 11. 1935., 1. Autorov prijevod.

optužilo za licemjerje, jer bi Vladka Mačeka prema ideologiji samoga HSS-a trebalo označiti kao renegata. Budući da to nisu učinili, u praksi pokazuju da stvarno vjeruju u unitarnu tezu o jugoslavenskom identitetu svih građana. *Jutro* je tako izvelo zaključak koji organizatori otkrivanja sigurno nisu imali na umu: „Svečanost u Lesičnom bila je, u ovim okolnostima – protivno volji organizatora, naravno, u svojoj biti samo manifestacija za nacionalno jedinstvo i učinkovita demonstracija protiv separatističkih učenja.”¹⁶⁵

List *Pohod*, koji je izlazio od 1932., također je bio strogo unitaristički i centralistički s jakim militarističkim i na kraju fašističkim tonom. Naravno, *Pohod* nije podržao Mačekove stavove, pa su na otkrivanje ploče odgovorili komentarom u kojem je novinar Vladka Mačeka uspoređivao sa Stankom Vrazom. Vraz je okarakteriziran kao idealist koji je smatrao da se povijesne i jezične razlike moraju žrtvovati za bolju zajedničku južnoslavensku budućnost, ali je nepravedno označen kao izdajica. Nasuprot Vrazovim idealima *Pohod* je postavio Vladka Mačeka, koji je svojim radikalnim hrvatstvom neprijatelj Slovenaca. Napomenuo je da je Janez/Ivan Maček „Slovincima nepoznat inženjer” te da ploču nije dobio zbog svojih zasluga: „Čak i da je taj inženjer stvarno nešto učinio za Pilštanj i okolice ili za Sloveniju, vjerojatno mu ne bi podigli spomen-ploču, postavljena je zato što je bio otac – dr. Mačeka.” Novine su prepoznale paradoks u istodobnom slovenskom odbijanju Vraza i slavljenju Vladka Mačeka: „I baš ti isti ljudi kojima nikad dosta psovki i osuda kad govore o Vrazu jer je prešao u Hrvate, došli su i slavili Mačeka jer je učinio isto. Samo što je Vraz, unatoč svojem ilirstvu, ostao najbolji Slovenac, a Maček je fanatični Hrvat koji Slovence shvaća samo kao dio Hrvatske.”¹⁶⁶

Slovenski liberalni i unitaristički listovi jednoglasno su negativno reagirali na postavljanje spomen-ploče. Ni oni slovenski autonomaši koji nisu bili Mačekovi pristaše nisu podržali postavljanje. Među njima je oporbeni autonomaški list *Slovenija*, koji je od 1932. u Ljubljani, a zatim u Kranju izdavala grupa tzv. samoslovenaca.¹⁶⁷ O spomen-ploči Mačeku objavili su komentar u kojemu nisu ulazili u političke implikacije ceremonije, nego su se pločom bavili na razini jezičnih grešaka učinjenih prilikom sastavljanja natpisa. Na ploči je Vladko Maček opisan kao „vodja kmečkoga naroda”; *Slovenija* je komentirala da „narod” u ovom kontekstu nije prikladna slovenska riječ i da bi ju trebalo zamijeniti izrazom „ljudstvo”, a natpis svojom neodređenošću pogrešno sugerira da Vladko Maček vodi sve (uključujući slovenske) seljake, što nije bio slučaj, pa bi bilo točnije da glasi „vodja hrvaškoga kmečkoga ljudstva”.¹⁶⁸

¹⁶⁵ „Neprostopvoljna manifestacija mačkovcev za jugoslovensko edinstvo”, *Jutro*, 10. 11. 1935., 2. Autorov prijevod.

¹⁶⁶ „Vraz in Maček”, *Pohod* (Ljubljana), 7. 12. 1935., 1. Autorov prijevod.

¹⁶⁷ AMON, *Tisk in politika v Jugoslaviji*, 158-170.

¹⁶⁸ „Spominska plošča očetu dr. Vladimirja Mačka”, *Slovenija* (Ljubljana), 29. 11. 1935., 4. Autorov prijevod.

Jedini pozitivan komentar iz redova slovenskoga tiska stigao je iz komunističke *Ljudske pravice*. Ona je otkrivanje ploče, koje se poklopilo s početkom formiranja narodne fronte, proglasila „prvom neometanom i javnom manifestacijom” slovenske fronte ujedinjene s hrvatskim seljačkim i radničkim masama. „Slovenske mase shvatile su proslavu /.../ kao okvir za očitovanje svojega čvrstog i dubokog uvjerenja da rješenje za slovensku naciju leži samo u *zajedničkoj slovenskoj fronti* svih slovenskih demokratskih grupa. Mnoštvo je dolazilo iz svih krajeva Slovenije /.../ sa svojim zastavama. Te zastave, kao izraz raspoloženja slovenskih masa, kao i činjenica da su proslavu zajednički organizirali domaći seljaci i radnici, i natpisi: Živela kmetska sloga, Slovenska fronta, Le vkup, le vkup uboga gmajna, ne dokazuje li sve to da je krajnje vrijeme da se i razna vodstva slovenskih grupa odluče: Volja slovenskih masa i teške prilike nalažu im nužno zajedništvo.”¹⁶⁹ Nekoliko mjeseci poslije seljak iz Zagorja kod Pilštanja izvijestio je da tamošnji seljaci počinju bivati svjesni političke situacije, pogotovo kad je lokalni župnik s propovjedaonice sve one koji su nazočili otkrivanju ploče nazvao budalama. Pisac je primijetio da župnik ne bi trebao ubirati nikakve pristojbe od „budala” ako ne želi imati posla s njima, a također da je prilično drsko takvim izrazom označavati više tisuća okupljenih ljudi.¹⁷⁰

I godinu dana nakon svečanosti selo Lesično među Slovencima je budilo asocijaciju na Vladka Mačeka. Kad su 25. listopada 1936. održani općinski izbori, u općini Pilštanj nije pobijedio Mačekov kandidat. *Slovenec* je pritom podsjetio na otkrivanje spomen-ploče i kritizirao ga kao promašeni političko-propagandni projekt Rudolfa Doboviškega: „Najgora je borba bila u Pilštanju /.../. U ovoj općini nalazi se i poznato selo Lesično, gdje je rođen otac dr. Mačeka. Svi se još sjećaju kako su /.../ na inicijativu dr. Doboviškega u Lesičnom otkrili spomen-ploču ocu dr. Mačeka i sakupili nekoliko tisuća znatiželjnika iz Slovenije i Hrvatske kako bi na taj način pokazali da su svi za dr. Doboviškega, osobito u općini Pilštanj. A ni to iskorištavanje imena dr. Mačeka nije urodilo željenim plodom. Ove su nedjelje birači Kozjanskoga kotara velikom većinom odbacili lažimačekovstvo.”¹⁷¹

Otkrivanje ploče imalo je i pravne posljedice. Na svečanosti su bile slovenske zastave, koje su, kao i hrvatske, bile formalno zabranjene, i mnogi su seljaci kažnjeni jer su ih donijeli na proslavu.¹⁷² Više od dvije godine nakon otkrivanja ploče incident se spominjao i u govoru Rudolfa Doboviškega u beogradskoj skupštini. U tri godine koliko je prošlo od njegova izbora u Skupštinu i tijekom kojih je prema Mačekovoj direktivi apstinirao od sudjelovanja, Dobovišek je više puta bio razočaran Mačekovim vodstvom. Smetala mu je propaganda za priključenje nekih slovenskih područja, osobito Prekmurja i Bele krajine, Hrvatskoj, što Maček nije ograničavao niti osuđivao. Istodobno se Dobovišek kao Slovenac osjećao potisnutim u periferiju HSS-a, a imao

¹⁶⁹ „Slovenska fronta”, *Ljudska pravica*, 15. 11. 1935., 2. Autorov prijevod.

¹⁷⁰ SOTRPIN A., „Zagorje pri Pilštanju”, *Ljudska pravica*, 6. 3. 1936., 4.

¹⁷¹ „Slovensko listo volim!”, *Slovenec*, 29. 10. 1936., 3. Autorov prijevod.

¹⁷² B. L., „Iz Semiča”, *Slovenska zemlja*, 31. 1. 1936., 4.

Slika 6. Današnje stanje spomen-ploče. Fotografija: autor.

je i materijalnih problema, pa je unatoč osudama za izdaju odlučio napustiti apstinenciju. U veljači 1938. otputovao je u Beograd i zatražio potvrdu mandata zastupnika da bi mogao sudjelovati na skupštinskim sjednicama (time su mu isplaćene dnevnice za cijelo vrijeme od izbora 1935.).¹⁷³ Dana 2. ožujka 1938. Dobovišek je prvi put izašao pred Skupštinu kao nezavisni zastupnik. U

¹⁷³ „Poslanec dr. Dobovišek zapušča dr. Mačka!”, *Slovenski narod*, 11. 2. 1938., 1; „Zakaj je dr. Dobovišek šel v skupščino”, *Jutro*, 20. 2. 1938., 2; „Izjava nar. poslanca dr. Doboviška”, *Jutro*, 16. 4. 1938., 4.

govoru je kritizirao svoje političke protivnike u Dravskoj banovini, a posebno je istaknuo bana Marka Natlačena iz SLS-a, koji mu je navodno redovito ograničavao i sprječavao skupove. U tom kontekstu spomenuo je i otkrivanje spomen-ploče u Lesičnom, kad je Natlačen naredio kotarskom načelniku da kazni sve seljake sa slovenskim zastavama. „I kažnjeni su sa 100, 150, 200 i 500 dinara svaki. Kažnjeni su naime za istu zastavu, gospodo moja, s kojom su 1932. godine o prigodi svoje 60-godišnjice u Ljubljani u Unionu obavili dr. Korošeca. Ako onda nije grijeh, što se dr. Korošeca obavilo sa slovenskom zastavom, onda nije bilo razloga osuđivati jadne slovenske seljake, da ih pogube /.../ jer su ljubili i objesili svoju narodnu svetinju.”¹⁷⁴

Sudbina spomen-ploče i aktera njezina otkrivanja u političkim prevratima

Nepune četiri godine nakon otkrivanja spomen-ploče u Lesičnom Vladko Maček ostvario je svoj središnji politički cilj: stvaranje Banovine Hrvatske. Ipak, sporazum s Dragišom Cvetkovićem udaljio je od njega i ustaše i komuniste,¹⁷⁵ a time njegovu stranku dodatno izolirao, što se odrazilo i po izbijanju Drugoga svjetskog rata. Maček je tijekom rata bio pasivan, nije pokleknuo pred ustaškim režimom, a distancirao se i od partizana, četnika i vođa slovenskoga kontrarevolucionarnog tabora.¹⁷⁶ Neaktivnošću je gubio utjecaj, stranka se raspala na pristaše ustaša, partizana i Mačeku lojalne centriste. U listopadu 1941. poslan je u Jasenovac, koji ga je fizički i psihički potpuno iscrpio. Kad je 1942. u logoru slavio svoj 63. rođendan, nisu ga dočekali gomila pristaša, cvijeće i vatromet, nego groteskna verzija predratnih slavlja: u pratnji ustaša, tek internirani upravitelj imanja Kupinec i njegova obitelj te kuharica i sobarica došli su mu poželjati svako dobro.¹⁷⁷

Maček je preživio Jasenovac, nakon čega se vratio kući i tamo u internaciji proveo gotovo cijeli ostatak rata. Zagreb je napustio 6. svibnja 1945.¹⁷⁸ Manja skupina s kojom je Maček putovao automobilom prešla je Sutlu i stigla u Celje u 1 ujutro. Odmarali su se nekoliko sati u prepunoj čekaonici celjskoga kolodvora – onoga istog s kojega su nešto manje od desetljeća prije autobusi puni njegovih sljedbenika vozili na svečanost u Lesično. Nekoliko sati poslije već su bili u Austriji. Maček nikad više nije vidio ni Hrvatsku ni Sloveniju. Nakon nekoliko godina selidbe s obitelji se nastanio u Sjedinjenim Američkim Državama. Preminuo je 1964. u Washingtonu. Godine 1996. njegovi posmrtni ostaci svečano su ekshumirani i preneseni na Mirogojske arkade, pokraj gro-

¹⁷⁴ „XXIV redovni sastanak Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije držan 2. marta 1938 godine u Beogradu”, *Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije*, 7/3 (1938): 252.

¹⁷⁵ BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke*, sv. II, 191.

¹⁷⁶ MAČEK, *Memoari*, 158-159, 171-173; JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 68-69, 259.

¹⁷⁷ MAČEK, *Memoari*, 169.

¹⁷⁸ JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, 260.

ba Stjepana Radića. Na nadgrobnom spomeniku i na zidu iza njega nalaze se dva brončana reljefa Mačeka; oba je izradio Ivo Kerdić.¹⁷⁹

Kiparev grob, dekoriran njegovim reljefom Kristova pogreba, nalazi se nedaleko od Mačekova.¹⁸⁰ Nakon raspada Kraljevine Jugoslavije Kerdić ostaje u Zagrebu i radi niz narudžbi za Nezavisnu Državu Hrvatsku, od nacрта za novčiće i skica za krunu kralja Tomislava do velike srebrne medalje za hrabrost Ante Pavelića s njegovim portretom.¹⁸¹ Nakon rata pokušao se iskupiti stvarajući djela koja su bila po volji novom režimu poput *Traktoristkinje*, *Kovača* i *Maršala Tita*.¹⁸² Ostao je profesor na zagrebačkoj Akademiji likovnih umjetnosti do umirovljenja 1947. Umro je u zagrebačkoj bolnici 1953. (Još neke osobe povezane s otkrivanjem ploče u Lesičnom znatno su strože kažnjene zbog kolaboracije tijekom Drugoga svjetskog rata, među njima Zdenka Smrekar, koja je obnašala više političkih i diplomatskih funkcija u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, i inženjer Đuro Stipetić, koji postaje predsjednik Društva prijatelja Njemačke; oboje su 1946. strijeljani.)

Na Mirogoju je u jednostavno dizajniranom grobu pokopan i Janez/Ivan Maček, gdje zajedno sa suprugom Idom i ostalim članovima obitelji počiva od kraja 1933. Na grobu nema oznake koja bi upućivala na njihovo srodstvo s bivšim političkim vođom Hrvata.

Istraživanje je pokazalo da izjava Andreja Mačeka da su spomen-ploču uništili Nijemci 1941. nije točna. Bračni par Amon iz Lesičnog, današnji vlasnici Mačekove rodne kuće, svjedoči da su početkom rata 1941. tadašnji vlasnici zgrade skinuli ploču s pročelja, zamotali ju u deke i sakrili na tavanu, gdje je ostala cijeli rat, kao i kasnije, kad spominjanje Mačekova imena nije bilo poželjno. Nijedan član obitelji nije smio govoriti o ploči u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Ploča je do danas gotovo netaknuta sačuvana u posjedu obitelji Amon.

Zaključak

Spomen-ploča Janezu/Ivanu Mačeku je vrlo specifičan primjer javnoga spomenika podignutog u Kraljevini Jugoslaviji, koji se svojom jedinstvenošću ne uklapa u postojeće modele i analize javnih spomenika toga vremena i prostora. Umjesto toga, ona razotkriva složeni sustav antirežimske političke propagande u obliku markiranja javnoga prostora, koji je istovremeno pokušavao negirati da je propaganda. Naizgled, spomen-ploča tek je odavanje počasti istaknutom građevinskom inženjeru u njegovu rodnom selu – jedan od desetaka sličnih primjera. Pogledom izbliza vidljivo je da Janez/Ivan Maček

¹⁷⁹ ALUJEVIĆ, DER-HAZARIJAN VUKIĆ, FERBER BOGDAN, „Mirogojski opus Ive Kerdića”, 57-58.

¹⁸⁰ *Isto*, 42.

¹⁸¹ ROJE-DEPOLO, MAŽURAN-SUBOTIĆ, *Ivo Kerdić*, 105-106, 122, 135-140.

¹⁸² MIRNIK, *Ivo Kerdić*, 27.

zapravo i nije predmet slavljenja, nego je mnogo bitnije da je riječ o ocu vrlo aktivnog i utjecajnog političara toga vremena, čovjeka koji je posebno spomenut na spomen-ploči. Inicijatori otkrivanja ploče nisu bili Janezovi/Ivanovi sugrađani, nego zagrebački Slovenci predvođeni skupštinskim zastupnikom izabranim na listi Ujedinjene opozicije, a ploču je izradio hrvatski kipar koji je bio i ideološki simpatizer opozicije. Političke dimenzije spomen-ploče nisu se mogle sakriti iako je odbor inzistirao da je njezina svrha prvenstveno slavljenje zaslužnoga inženjera, ali i priznao da se svečanim otkrivanjem slavi i vođa seljačkoga naroda, ne spominjući nikakvu nacionalnu identifikaciju tih seljaka. Političke dimenzije spomen-ploče i njezina otkrivanja bile su, međutim, i veće nego što je povjerenstvo priznalo, a o tome se opširno komentiralo i u slovenskom tisku. Događaj je politički motiviran na najmanje dvije razine. S jedne strane, bila je to neizravna glorifikacija Vladka Mačeka kao vođe ne samo seljaka nego i Hrvata, koja je djelovala subverzivno u ozračju promicanja jugoslavenskoga državnog unitarizma. Istodobno je Maček kao vođa općedržavne Ujedinjene opozicije, usmjerene protiv beogradskoga režima, predstavljao simbol protivljenja i za pripadnike drugih nacionalnih zajednica u zemlji, pa tako i Slovence. Spomen-ploča je stoga zamišljena kao antispmenik službenoj državnoj politici i komemorativnom krajoliku koji ju je tvorio (na čelu sa spomenicima dinastije Karadorđević), a svečanost uz koju je otkrivena imala je i predznake političkoga okupljanja svih mačekovaca i oporbenjaka iz Slovenije i bliže Hrvatske. Ostaje neodgovoreno pitanje kakav je zapravo odnos prema svemu tome imao Vladko Maček, koji nije prisustvovao svečanom otkrivanju, nego je u Lesično došao tek navečer. Izbjegavanje političke eksploatacije očeva imena i djela ili brižno održavanje tajanstvene slike polumitskoga državnika?

Otkrivanje spomen-ploče bilo je nešto što većina slovenskih političkih predstavnika, kao i dobar dio Slovenaca, nije bila spremna blagonaklono prihvatiti. Vladko Maček pokušao je kapitalizirati slovensko podrijetlo Janeza/Ivana Mačeka kad je apelirao na slovenske birače, ali je imao samo ograničen uspjeh. Umjesto toga, među njegovim političkim protivnicima činjenica da Hrvate vodi sin Slovenca postala je polazište za cinične komentare. Spomen-ploča i komemoracija koja ju je okruživala tako su samo djelomično poslužile za povezivanje; tek mali dio Slovenaca, koji su u većini dali potporu Korošcu i njegovu SLS-u kao dijelu Stojadinovićeve vlade, bio je spreman dobrovoljno sudjelovati u takvu otvorenom – iako neizravnom – projektu veličanja političkoga vođe susjednoga „jugoslavenskog plemena”. Ploča Janezu/Ivanu Mačeku bila je pokušaj jačanja kulta vođe općenacionalne oporbe izvan područja njegova neposrednoga utjecaja u procesu markiranja teritorija simboličkim artefaktima, ako ne i bitke za javni prostor, ali i utvrđivanja slovenske lojalnosti ne državnom režimu, nego povezanosti s antirežimskim političkim strukturama.

Jačanje političkoga kulta podizanjem spomenika u ovom specifičnom obliku, barem u tom vremenu i užem prostoru, nešto je iznimno. Ploču Janezu/Ivanu Mačeku stoga možemo definirati kao umjetničko i istovremeno političko propagandno djelo koje pruža poseban uvid u politički i ideološki krajolik Kraljevine Jugoslavije.

Arhivski izvori

HR-HAZU-ALU, Kerdić: Hrvatska, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, Zagreb, Ostavština kipara Ive Kerdića.

NŠAM, Župnija Pilštanj: Slovenija, Nadškofijski arhiv Maribor, Župnija Pilštanj.

Tisak

Bojevnik (Ljubljana), 1935.

Dom in svet (Ljubljana), 1898, 1922.

Domoljub (Ljubljana), 1935-1939.

Jutarnji list (Zagreb), 1935.

Jutro (Ljubljana), 1926-1938.

Ljudska pravica (Ljubljana), 1935-1936.

Mariborski večernik Jutra (Maribor), 1934-1938.

Naša misel (Ljubljana), 1936.

Naša žena (Zagreb), 1935.

Nova doba (Celje), 1935.

Nova doba / New Era (Cleveland), 1935.

Nova pravda (Ljubljana), 1924.

Novi list / El Nuevo Periodico (Buenos Aires), 1935.

Novosti (Zagreb), 1935.

Pohod (Ljubljana), 1935.

Politika (Beograd), 1926-1933.

Pravda (Beograd), 1935.

Slovenec (Ljubljana), 1928-1936.

Slovenija (Ljubljana), 1935.

Slovenska zemlja (Ljubljana), 1935-1936.

Slovenski gospodar (Maribor), 1903-1935.

Slovenski narod (Ljubljana), 1928-1938.

Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije (Beograd), 1938.

Svijet (Zagreb), 1935.

Trgovski list (Ljubljana), 1935.

Večer (Maribor), 1991.

Vreme (Beograd), 1933.

Objavljena literatura

ALUJEVIĆ, Darija; DER-HAZARIJAN VUKIĆ, Andreja; FERBER BOGDAN, Jasenka. „Mirogojski opus Ive Kerdića – između umjetnosti i obrta”. *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 31 (2011): 21-80.

AMON, Smilja. *Tisk in politika v Jugoslaviji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1996.

BANAC, Ivo. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus, 1988.

BERBERIH-SLANA, Aleksandra. „Slovenska ljudska stranka i Hrvati od 1918. do 1926.” *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 1: 159-196.

BERBERIH-SLANA, Aleksandra. „Stjepan Radić in republikansko gibanje v Sloveniji: od volitev v Narodno skupščino leta 1923 do volitev v Narodno skupščino leta 1925.” *Zgodovinski časopis* 58 (2004), br. 3-4: 391-413.

BOBAN, Ljubo. *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1841: iz povijesti hrvatskog pitanja*, sv. I-II. Zagreb: Liber, 1974.

ČULINOVIĆ, Ferdo. *Jugoslavija između dva rata*, sv. II. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1961.

FRAS, Maksimiljan. *Mariborski župan dr. Alojzij Juvan in njegov čas*. Maribor: EPOS; Društvo Gledališče Kolenc, 2013.

GLOJNARIĆ, Mirko. *Vođa govori: ličnost, izjave, govori i politički rad vođe Hrvata, dra. Vladka Mačka*. Zagreb: Danica, 1936.

GODEŠA, Bojan; DOLENC, Ervin, ur. *Izgubljeni spomin na Antona Korošca: iz zapuštine Ivana Ahčina*. Ljubljana: Nova revija, 1999.

GRGIĆ, Stipica. „Radić nakon Radića: Stvaranje kulta heroja Stjepana Radića (1928. – 1934.)”. *Časopis za suvremenu povijest* 42 (2010), br. 3: 723-748.

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta. *Hrvatska seljačka stranka*. Zagreb: Globus, 1983.

JURČEC, Ruda. *Skozi luči in sence (1914-1958): tretji del (1935-1941)*. Buenos Aires: Editorial Baraga S.R.L., 1969.

KARAULA, Željko. *Mačekova vojska: Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji*. Zagreb: Despot Infinitus, 2015.

KARAULA, Željko. „Naš vođa’ – stvaranje kulta Vladka Mačka”. U: *110 godina Hrvatske seljačke stranke: zbornik radova*, ur. Romana Horvat. Zagreb: Matrica hrvatska; Povijesno društvo Križevci; Zaklada braće Radić, 2015, 149-164.

KREGAR, Tone. *Med Tatrami in Triglavom: primerjave narodnega razvoja Slovencev in Slovakov in njihovi kulturno-politični stiki 1848-1938*. Celje: Zgodovinsko društvo Celje, 2007.

LEČEK, Suzana. „Osjetiti naciju: Nacionalne proslave u međuratnoj Hrvatskoj”. U: *Historiae patriaeque cultor. Zbornik u čast Mate Artukovića u prigodi njegova 65. rođendana*, ur. Suzana Leček. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019, 403-435.

LEČEK, Suzana. „Sloga, sloga i ništa drugo nego sloga’: pitanje unutarstranačke demokracije u Hrvatskoj seljačkoj stranci (1935. – 1941.)”. *Časopis za suvremenu povijest* 56 (2024), br. 3: 621-657.

MAČEK, Andrej; ŠKRABE, Nino. *Maček izbliza*. Zagreb: Disput, 1999.

MAČEK, Vladko. *Memoari*. Zagreb: Dom i svijet, 2003.

MAČEK, Vladko. *Slovenskim kmetom – temeljni sili slovenskega naroda!* Zagreb, 1937.

MICHALSKI, Sergiusz. *Public Monuments: Art in Political Bondage, 1870-1997*. London: Reaktion Books, 1998.

MIRNIK, Ivan. *Ivo Kerdić (1881-1953): medalje i plakete iz fundusa Arheološkog muzeja u Zagrebu*. Zagreb: Arheološki muzej, 2004.

MONTANI, Miroslav. *Ivo Kerdić*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, [1955?].

MONTANI, Miroslav; ZLAMALIK, Vinko. *Ivo Kerdić (1881. – 1953.): retrospektivna izložba*. [Zagreb]: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, [1958].

NEČAK, Dušan; REPE, Božo. *Kriza: svet in Slovenci od prve svetovne vojne do sredine tridesetih let*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.

NEDOG, Alenka. *Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji: od leta 1935 do 1941*. Ljubljana: Borec, 1978.

NORA, Pierre. „Između pamćenja i historije: problematika mjesta”. U: *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sabina Prlenda. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006, 21-43.

PERIĆ, Ivo. *Vladko Maček: politički portret*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.

PETANJEK, Maksimilijan. *Dr. Maček vođa hrvatskog naroda*. Zagreb: Binoza, 1939.

PETANJEK, Maksimilijan. *Dr. Vladimir Maček*. Zagreb: Binoza, 1937.

RADOJEVIĆ, Mira. *Udružena opozicija 1935-1939*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1994.

RAHTEN, Andrej. *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2022.

ROJE-DEPOLO, Lida; MAŽURAN-SUBOTIĆ, Vesna. *Ivo Kerdić: retrospektivna izložba: Gliptoteka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, prosinac 1994 – siječanj 1994*. Zagreb: Gliptoteka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1994.

SIMIĆ, Bojan. *Propaganda Milana Stojadinovića*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2007.

STOJADINOVIĆ, Milan M. *Ni rat ni pakt: Jugoslavija između dva rata*. Buenos Aires: El Economista, 1963.

ŠKERBEC, Matija. *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja*. Cleveland: Samoizdavaštvo, 1956-1957.

ŠKERBEC, Matija. *Šenčurski dogodki*. Kranj: Tiskovno društvo, 1937.

ŠUTE, Ivica. „Vladko Maček’s apartment and farm in Kupinec: Symbolic places of power of the Croatian peasant movement in the 1930s”. *Studia ethnologica Croatica* 33 (2021): 149-170.

TOMIĆ, Jasna, ur. *Stjepan Radić*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1991.

TROCH, Pieter. *Nationalism and Yugoslavia: Education, Yugoslavism and the Balkans before World War II*. London; New York: I. B. Tauris, 2015.

SUMMARY

Memorial Plaque to Janez/Ivan Maček: Between Politics and Nation

Janez/Ivan Maček was born in 1845. in the village of Lesično in Slovenian Styria. He built his career as a successful civil engineer who worked on many projects in Croatia. He passed away in 1933. in Zagreb. More than for his architectural achievements, he entered history as the father of Vladko Maček, the president of the Croatian Peasant Party (HSS) and the political leader of Croats from Radić's death until World War II. Like Radić, a political cult of personality developed around Maček among his supporters, placing him as the undisputed Croatian leader. However, as he was also the leader of the United Opposition from 1935, he became a recognizable symbol of opposition to the regime of the Kingdom of Yugoslavia. In the second half of the 1930s, when the HSS's position had greatly strengthened, the celebration of Vladko Maček took on ever-larger proportions and extended beyond the borders of the Croatian provinces. Slovenian lawyer Rudolf Dobovišek, elected to the assembly on Maček's list in the 1935 elections, collaborated with Zagreb Slovenes and supporters of the HSS to organize the unveiling of a memorial plaque to Janez/Ivan Maček on his birthplace that same year. The bronze memorial plaque was created by the renowned Croatian sculptor Ivo Kerdić. The plaque was officially unveiled on November 3, 1935. Although the organizers wanted to portray the event as a tribute to the late engineer, and indirectly as a demonstration in honour of Vladko Maček as the leader of the peasants, it could not be hidden that the unveiling of the plaque was also a demonstration of support for the HSS and the United Opposition. Since there had been an indirect rapprochement between Maček and the Slovenian communists shortly before the events, who had begun to form a policy of creating a popular front and approaching the peasantry, the event also had the character of one of the first manifestations of the popular front in Slovenia. Slovenian newspapers reported on the event sparsely and distantly because, despite the organizers' assurances to the contrary, they perceived the unveiling of the plaque as an explicitly political and propaganda project intended to expand Maček's influence in Slovenian lands. Also, on this and many other occasions, they wrote critically and cynically about the incongruity that the Croatian political leader is the son of a Slovene. The controversial plaque stood for less than six years, and in 1941, the homeowners hid it, so it survived to this day.

Keywords: Janez/Ivan Maček; Vladko Maček; Croatian Peasant Party; Public monuments; Cult of personality; Kingdom of Yugoslavia